

ΙΟΝΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΣΧΟΛΗ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ ΤΗΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΑΣ & ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΚΗΣ
ΤΜΗΜΑ ΑΡΧΕΙΟΝΟΜΙΑΣ, ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΟΝΟΜΙΑΣ & ΜΟΥΣΕΙΟΛΟΓΙΑΣ

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

«Η ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΣΤΗΝ ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΑΔΑ. Ο
ΡΟΛΟΣ ΚΑΙ Η ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΟΥ ΣΩΚΡΑΤΗ ΚΑΙ ΤΟΥ
ΠΛΑΤΩΝΑ»

ΠΑΛΑΣΚΑ ΑΝΑΣΤΑΣΙΑ

ΕΠΙΒΛΕΠΟΥΣΑ ΚΑΘΗΓΗΤΡΙΑ: ΛΕΟΝΤΙΑΔΟΥ ΕΥΔΟΚΙΑ

ΚΕΡΚΥΡΑ 2020

ΙΟΝΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΣΧΟΛΗ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ ΤΗΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΑΣ & ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΚΗΣ
ΤΜΗΜΑ ΑΡΧΕΙΟΝΟΜΙΑΣ, ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΟΝΟΜΙΑΣ & ΜΟΥΣΕΙΟΛΟΓΙΑΣ

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

«Η ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΣΤΗΝ ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΑΔΑ. Ο
ΡΟΛΟΣ ΚΑΙ Η ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΟΥ ΣΩΚΡΑΤΗ ΚΑΙ ΤΟΥ
ΠΛΑΤΩΝΑ»

ΠΑΛΑΣΚΑ ΑΝΑΣΤΑΣΙΑ

ΕΠΙΒΛΕΠΟΥΣΑ ΚΑΘΗΓΗΤΡΙΑ: ΛΕΟΝΤΙΑΔΟΥ ΕΥΔΟΚΙΑ

ΚΕΡΚΥΡΑ 2020

ΕΓΚΡΙΝΕΤΑΙ
Η ΕΠΙΒΛΕΠΟΥΣΑ

ΕΥΔΟΚΙΑ ΛΕΟΝΤΙΑΔΟΥ

Σε όσους δεν έπαψαν ποτέ να κυνηγούν τα όνειρά τους...

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Για την εκπόνηση της παρούσας πτυχιακής εργασίας, επιθυμώ να ευχαριστήσω θερμά τους γονείς μου και ιδίως τη μητέρα μου, που ήταν το μεγαλύτερο στήριγμά μου κατά τα χρόνια των φοιτητικών μου σπουδών, παρά τις δυσκολίες των καιρών που διανύουμε, παρά τα εμπόδια που έρχονται στο διάβα μας και τα προσπερνάμε και που με έμαθαν να προχωρώ με δύναμη, θάρρος, επιμονή, υπομονή και τόλμη. Επίσης, θα ήθελα να ευχαριστήσω τους καθηγητές που με στήριξαν και με βοήθησαν με ανθρωπιστικό πνεύμα και αλληλεγγύη στην πάροδο της φοίτησής μου και που με βοήθησαν να εξελιχθώ, μεταλαμπαδεύοντας μου νέες γνώσεις και σημαντικές επαγγελματικές εμπειρίες. Τέλος, θα ήθελα με εκτίμηση να ευχαριστήσω την καθηγήτριά μου, κυρία Λεοντιάδου Ευδοκία, που ήταν δίπλα μου από την πρώτη στιγμή και απλόχερα μου προσέφερε την βοήθειά της, με καθοδήγηση και κατανόηση, αλλά και πλήρη προθυμία προκειμένου να με βοηθήσει να γίνω καλύτερη φοιτήτρια και να επιτύχω τον στόχο μου.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η πτυχιακή εργασία με τίτλο «Η εξέλιξη της εκπαίδευσης στην Αρχαία Ελλάδα. Ο ρόλος και η συμβολή του Σωκράτη και του Πλάτωνα» δημιουργήθηκε στα πλαίσια της υποχρεωτικής πτυχιακής εργασίας του Ιονίου Πανεπιστημίου για την χορήγηση πτυχίου από το τμήμα Αρχειονομίας, Βιβλιοθηκονομίας, Μουσειολογίας. Το θέμα αφορά την εκπαίδευση που λάμβαναν οι άνθρωποι στην Αρχαία Ελλάδα και ειδικότερα τοποθετείται κατά το χρονικό πλαίσιο του 5^{ου} αιώνα, τις λεπτομέρειες του τότε υφιστάμενου εκπαιδευτικού συστήματος, του τρόπου εκπαίδευσης και των μέσων διδασκαλίας. Επίσης γίνεται αναφορά σε σημαντικές προσωπικότητες του εκπαιδευτικού περιβάλλοντος με καθοριστικό ρόλο στη λήψη γνώσεων και την γενικότερη μόρφωση, χαρακτηριστικό παράδειγμα των οποίων αποτελεί το γνωστό τρίπτυχο γραμματιστής-κιθαριστής-παιδοτρίβης. Εκτενής είναι η αναφορά στους σοφιστές της εποχής καθώς και στον ρόλο αλλά και στην επιρροή που είχαν στην εκπαίδευση της εποχής. Ακόμη, εκτενής είναι και η παρουσίαση της επίδρασης που είχε η εμφάνιση και ο ενεργός ρόλος του Σωκράτη και μετέπειτα του Πλάτωνα στα μέλη της κοινωνίας. Χαρακτηριστική είναι η παράθεση και ανάλυση των εκπαιδευτικών μεθόδων που υιοθέτησε και εφάρμοσε ο καθένας από τους δύο προαναφερθέντες, αλλά ενδιαφέρουσα είναι και η παρουσίαση των εκπαιδευτικών μεθόδων που επικράτησαν κατά τον 5^ο αιώνα και διατηρήθηκαν έως και σήμερα, καθώς και ο σύγχρονος τρόπος μάθησης που κυριαρχεί στον εξελιγμένος και σύγχρονο ελλαδικό χώρο. Τέλος, η πτυχιακή εργασία έχει ως κύριο και απώτερο στόχο να εστιάσει στην παρουσίαση και ενημέρωση του εκπαιδευτικού πλάνου κατά τον 5^ο αιώνα, των προσωπικοτήτων του, αλλά και στο περιβάλλοντος διδασκαλίας, με σκοπό να πληροφορήσει και να ενημερώσει για τον τρόπο μόρφωσης και απόκτησης γνώσεων.

ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΠΕΡΙΟΧΗ: Εκπαίδευση, Διδασκαλία, Μάθηση, Αρχαιότητα

ΛΕΞΕΙΣ ΚΛΕΙΔΙΑ: Σοφιστές, Τρίπτυχο, Σωκράτης, Πλάτωνας, Αθήνα, Σπάρτη

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ	Σφάλμα! Δεν έχει οριστεί σελιδοδείκτης.
1. ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1 ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΣΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΑΣ ΕΛΛΑΔΑΣ	15
1.1 ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ.....	15
1.2 Ο ΡΟΛΟΣ ΚΑΙ ΣΤΟΧΟΣ ΤΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ	15
1.3 ΟΙ ΑΡΜΟΔΙΕΣ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΤΗΤΕΣ ΓΙΑ ΕΚΜΑΘΗΣΗ ΚΑΙ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ	16
1.4 ΤΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΑ ΣΥΣΤΗΜΑΤΑ ΚΑΙ ΟΙ ΤΡΟΠΟΙ-ΜΕΣΑ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ	18
1.5 ΣΟΦΙΣΤΕΣ ΚΑΙ ΣΟΦΙΣΤΙΚΟ ΚΙΝΗΜΑ	25
2. ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2 ΣΩΚΡΑΤΗΣ.....	28
2.1 ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ.....	Σφάλμα! Δεν έχει οριστεί σελιδοδείκτης.
2.2 ΕΝ ΟΙΔΑ, ΟΤΙ ΟΥΔΕΝ ΟΙΔΑ ΚΑΙ Ο ΑΠΟΛΛΩΝΙΟΣ ΧΡΗΣΜΟΣ	31
2.3 Η ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ ΚΑΙ Η ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΟΥ ΣΩΚΡΑΤΗ.....	33
2.4 ΔΙΑΛΕΚΤΙΚΗ ΚΑΙ ΜΑΙΕΥΤΙΚΗ ΜΕΘΟΔΟΣ	37
2.5 ΟΙ ΚΑΤΗΓΟΡΙΕΣ ΤΩΝ ΑΝΤΙΠΑΛΩΝ ΤΟΥ ΦΙΛΟΣΟΦΟΥ	40
2.6 Η ΔΙΚΗ ΚΑΙ Ο ΘΑΝΑΤΟΣ ΤΟΥ ΣΩΚΡΑΤΗ	42
3. ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3 ΠΛΑΤΩΝΑΣ	43
3.1 ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ.....	44
3.2 ΤΑ ΤΑΞΙΔΙΑ ΤΟΥ ΠΛΑΤΩΝΑ ΚΑΙ ΟΙ ΓΝΩΡΙΜΙΕΣ ΤΟΥ.....	46
3.3 Η ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΠΛΑΤΩΝΟΣ.....	48
3.4 Η ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ, ΟΙ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΕΣ ΒΑΘΜΙΔΕΣ ΚΑΙ Η ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΟΥ ΠΛΑΤΩΝΑ.....	50
4. ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4 ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	54
4.1 ΠΑΙΔΕΙΑ	54
4.2 ΣΩΚΡΑΤΗΣ ΚΑΙ ΠΛΑΤΩΝΑΣ	54
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	56

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΕΙΚΟΝΩΝ

Εικόνα 1 Απεικόνιση εκπαίδευσης στην Αρχαία Ελλάδα.	18
Εικόνα 2 Παιδαγωγός στην Αρχαία Αθήνα.....	20
Εικόνα 3 Σωματική άσκηση νέων στην Αρχαία Σπάρτη.....	24
Εικόνα 4 Σοφιστές.....	27
Εικόνα 5 Σωκράτης.....	31
Εικόνα 6 Απόφθεγμα Σωκράτη.....	37
Εικόνα 7 Τελευταία λόγια Σωκράτη στο δεσμοτήριο.....	43
Εικόνα 8 Πλάτωνας.....	46
Εικόνα 9 Ακαδημία Πλάτωνος.....	49

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Βασικό, μέγιστο και σημαντικό στοιχείο για την ανάπτυξη ενός λαού, μιας κοινωνίας, μιας χώρας αλλά και του παγκόσμιου πολιτισμού αποτελεί η εκπαίδευση. Αδιαμφισβήτητα, είναι ένα υψίστης σημασίας θεμέλιο πάνω στο οποίο στηρίζεται η θεωρητική ανάπτυξη και εξέλιξη όχι μόνο των κοινωνιών παγκοσμίως, αλλά και του ίδιου του ανθρώπου όσον αφορά την βελτιστοποίηση της ψυχοσύνθεσής του, της ιδιοσυγκρασίας του, της παιδείας του. Πρακτικά είναι αναγκαία και υποδειγματική για την υιοθέτησης μιας συνολικής πρέπουσας και αρμόζουσας συμπεριφοράς από την πρώτη παιδική ηλικία, έως και την μετέπειτα ζωή, ώστε το κάθε άτομο να είναι μέρος του συνόλου, αποδεκτό από την κοινωνία αλλά και από τον ίδιο του τον εαυτό. Η εκπαίδευση, η οποία προέρχεται από το σύνθετο ρήμα *εκ+παιδεύω* (παιδαγωγώ, ανατρέφω, μορφώνω) εμφανίζεται στην αρχαιότητα, ενώ κορυφώνεται κατά τον 5^ο αιώνα π.Χ., στον οποίο κάνουν ηχηρή εμφάνιση προσωπικότητες που στιγμάτισαν τον κόσμο των γραμμάτων και της συνολικής εκπαίδευσης. Γίνεται αναφορά επίσης στα εκπαιδευτικά συστήματα που εφαρμόστηκαν τα αρχαία χρόνια και στα οποία παρατηρούνται ομοιότητες με τη σημερινή εκπαίδευση όπως είναι γνωστή σε όλο τον κόσμο. Εμφανής είναι επίσης και η παρουσίαση των δραστηριοτήτων και της όλης νοοτροπίας που είχαν και εφάρμοσαν έμπρακτα δύο μεγάλοι φιλόσοφοι της εποχής τους, ο Σωκράτης και ο Πλάτωνας. Παρουσιάζεται ο βίος τους, ο τρόπος που έζησαν και δραστηριοποιήθηκαν στον κόσμο της φιλοσοφίας, οι δυσκολίες και τα εμπόδια που παρουσιάστηκαν σε διάφορα στάδια της προσωπικής και επαγγελματικής τους πορείας καθώς και το στίγμα που άφησαν στην ανθρωπότητα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΣΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΑΣ ΕΛΛΑΔΑΣ

1.1 ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

Από τα πρώιμα ελληνικά γράμματα, είναι ορατός ο πόθος και η λατρεία των Ελλήνων για την μάθηση, την μόρφωση αλλά και για την εξέλιξή τους σε κάθε επίπεδο της ζωής τους, καθώς και στην εξέλιξη των διανοητικών αλλά και πρακτικών ικανοτήτων τους. Η εκπαίδευση στην αρχαία Ελλάδα, ειδικά κατά τον 5^ο και 4^ο αιώνα, αποτελεί ορόσημο για τον παγκόσμιο πολιτισμό, εφόσον οι Έλληνες ασχολήθηκαν εκτενώς με την εύρεση των κατάλληλων εκπαιδευτικών μεθόδων – μέσων, έχοντας ως στόχο την προαγωγή των πνευματικών και πρακτικών ικανοτήτων τους. (Ψώρα, 2006). Στην αρχαία Αθήνα καθιερώνεται ένα εκπαιδευτικό σύστημα με βασικές συνιστώσες τις γραμματικές γνώσεις, τη μουσική αγωγή και τη γύμναση του σώματος, που αποτελεί τη βάση της εκπαίδευσης μέχρι σήμερα, ενώ η εισαγωγή του παιδιού στις ηθικές αξίες ξεκινούσε από το οικείο περιβάλλον. Σημαντικό ρόλο στην μακροχρόνια προσπάθεια για την εκπαίδευση ανά όλους αυτούς τους αιώνες έως και σήμερα, τη μόρφωση αλλά και την καλλιέργεια των ατόμων, έχουν οι δάσκαλοι. Αυτοί εξειδικεύουν τον τρόπο και το περιεχόμενο της διδασκαλίας, με αποκορύφωμα την εκπαιδευτική αντίληψη των μεγάλων φιλοσόφων και σοφιστών. Σημαντικός είναι και ο ρόλος και η συμβολή του οικογενειακού περιβάλλοντος στην όλη διαδικασία μόρφωσης. (Ζέρβα, 2014).

1.2 Ο ΡΟΛΟΣ ΚΑΙ ΣΤΟΧΟΣ ΤΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

Η εκπαίδευση στην αρχαία Ελλάδα έπαιζε ιδιαίτερα σημαντικό ρόλο στις ζωές των πολιτών και ήταν βασικό, θεμελιώδες στοιχείο που διαμόρφωνε σε καθοριστικό βαθμό τον χαρακτήρα, την προσωπικότητα και την υπόσταση του κάθε ανθρώπου. Ειδικότερα, η εκπαίδευση δεν ήταν κρατική. Λειτουργούσε σε ιδιωτική βάση κατόπιν πληρωμής και είχε ως απώτερο στόχο την βέλτιστη ανάπτυξη του ανθρώπου, ώστε να επιτευχθεί η αρτιότερη ανάπτυξη πνεύματος και σώματος, προκειμένου το κάθε άτομο να εξελιχθεί σε έναν εξάισιο και υποδειγματικό πολίτη. Στη ζωή κάθε ανθρώπου στην αρχαία Ελλάδα η εκπαίδευση είχε πρωταρχική θέση και ήταν θέμα υψίστης σημασίας. Έτσι κυρίως στην αρχαία Αθήνα, δεν συναντάται ούτε ένας αγράμματος άνθρωπος, ιδίως κατά τον 5^ο αιώνα. Τα παιδιά των πιο άπορων οικογενειών λάμβαναν έστω τις βασικές γνώσεις και έπειτα σταματούσαν ώστε να μάθουν την εργασία των πατέρων τους βοηθώντας τους στα

καταστήματα ή τα αγροκτήματά τους, ενώ των πλουσίων συνέχιζαν την μάθηση. (Αββεράνδος, 2011).

Οι ακριβείς σκοποί της λαμβανόμενης εκπαίδευσης διέφεραν από την μία πόλη στην πόλη. Οι Σπαρτιάτες έδωσαν μεγάλη βαρύτητα στη στρατιωτική εκπαίδευση και δίδαν επίσης μουσική και χορό, έχοντας όμως ως στόχο την ενίσχυση της σωματικής-φυσικής τους κατάστασης, εφόσον θα συνέβαλε στην στρατιωτική εκπαίδευση ατόμων. Αντίθετα οι Αθηναίοι, έδωσαν μεγαλύτερη προσοχή στη μουσική, τη λογοτεχνία, το χορό και αργότερα στις φυσικές επιστήμες, οι οποίες περιλάμβαναν τη βιολογία και τη χημεία, καθώς και τη φιλοσοφία, τη ρητορική και τη σοφία. Δίδαν ακόμη την τέχνη της παρουσίασης ενός επιχειρήματος χρησιμοποιώντας τον λόγο για να πείσει ο ομιλητής το κοινό να συμφωνήσει με μια συγκεκριμένη άποψη. Χαρακτηριστική είναι η ιδιαιτερότητα του σπαρτιατικού εκπαιδευτικού συστήματος για τις γυναίκες. Ήταν πολύ αυστηρό, εφόσον ο απώτερος και κυρίαρχος σκοπός του ήταν να εκπαιδεύσει τις μελλοντικές μητέρες, οι οποίες ήταν απαραίτητες για την άμυνα και τον πολιτισμό των Σπαρτών. (Fisher, et al.).

1.3 ΟΙ ΑΡΜΟΔΙΕΣ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΤΗΤΕΣ ΓΙΑ ΕΚΜΑΘΗΣΗ ΚΑΙ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ

Το είδος και η ποιότητα της εκπαίδευσης που λάμβαναν τα νεαρά παιδιά κάθε πόλης στην αρχαία Ελλάδα, είχαν ιδιαίτερο αντίκτυπο στην μελλοντική διαμόρφωση της συνολικής τους προσωπικότητας και ψυχοσύνθεσης, όχι μόνο όσον αφορά το πνευματικό και ιδεολογικό-φαντασιακό μέρος, αλλά και το σωματικό. Στόχευε στο να έχουν τα παιδιά καλή φυσική κατάσταση και να εξασφαλίζεται η άριστη και μακροχρόνια σωματική ευρωστία. Συνεπώς, τα άτομα που αναλάμβαναν αυτό τον ρόλο της εκπαίδευσης και αγωγής, όφειλαν να παρέχουν με τον καλύτερο τρόπο τις μέγιστες πρακτικές και θεωρητικές γνώσεις στα τέκνα των οικογενειών, εφόσον μέσω αυτών αντικατοπτρίζεται το ποιόν τους μακροπρόθεσμα.

Σημαντική για την εκκίνηση της διαπαιδαγώγησης των νέων, είναι η ηλικία τους. Κατά τη διάρκεια των έξι πρώτων ετών της ζωής των παιδιών, αγοριών και κοριτσιών, τη φροντίδα τους είχε η μητέρα και το γυναικείο υπηρετικό προσωπικό, ενώ ο πατέρας δεν είχε εντός αυτού του χρονικού διαστήματος σχεδόν καμία πρακτική ανάμειξη στη φροντίδα και την ανατροφή τους. (Αντικλείδι, 2017). Γενικότερα σε όλη την αρχαία Ελλάδα μετά την ηλικία των έξι ετών ενός παιδιού, τον ρόλο της εκμάθησης και της μετάδοσης θεωρητικών και πρακτικών γνώσεων, καλούνταν να επιτελέσει ο οικογενειακός κύκλος με τη μητέρα σε πρώτο στάδιο. Έπειτα η παραμάνα – τροφός αναλάμβανε καθήκοντα εκπαίδευσης από τα πρώιμα χρόνια της ανάπτυξης κάθε νεαρού μέλους μιας

οικογένειας. Ο πατέρας, όντας και αρχηγός της οικογένειας, ήταν αυτός που σε ορισμένες περιπτώσεις συνέβαλε κυρίως στην σωματική αγωγή των παιδιών του, μαθαίνοντας στα αγόρια της οικογένειας την ανάγκη για καλή φυσική κατάσταση, αλλά και την ανάγκη ανάπτυξης ισχυρών πολεμικών δεξιοτήτων. (Βερόγκου, 2013). Μετέπειτα τον ρόλο της εκμάθησης και διδασκαλίας αναλάμβανε ο δάσκαλος. Οι γονείς ήταν υποχρεωμένοι να πληρώσουν κάποιον δάσκαλο που θα αναλάμβανε την αγωγή των παιδιών τους, ενώ τα μαθήματα δεν γίνονταν σε κάποιο σχολείο, αλλά στην οικία του δασκάλου. Εκείνος δεν τους μάθαινε μόνο τις βασικές γνώσεις, αλλά έτεινε να συμβάλλει στην ανάπτυξη και εξέλιξη μιας σωστής και εξέχουσας προσωπικότητας, διαμορφώνοντας έτσι υποδειγματικούς νέους από την πολύ νεαρή τους ηλικίας. (Η αγωγή των νέων στην Αρχαία Αθήνα, 2014).

Ιδιαίτερη παρουσία ήταν αυτή του παιδαγωγού. Με τη συμπλήρωση των επτά χρόνων, οι γονείς εμπιστεύονταν τα αγόρια σε έναν οικιακό δούλο, ο όποιος ασκούσε το ρόλο του παιδαγωγού. Αντίθετα τα κορίτσια, με εξαίρεση την θέση της γυναίκας στην Σπάρτη, εξακολουθούσαν να μένουν στο γυναικωνίτη υπό την εποπτεία της μητέρας και δεν λάμβαναν εκπαίδευση αλλά ασχολούνταν μετέπειτα με οικιακές εργασίες. Μολονότι τα παιδιά δεν ήταν υποχρεωμένα από το νόμο να πηγαίνουν στο σχολείο, ο Αθηναίος πατέρας αισθανόταν την ηθική υποχρέωση απέναντι στην κοινωνία να στείλει τον γιό του στο σχολείο. (Γαλάνη).

Επίσης, χαρακτηριστικό είναι το τρίπτυχο που ήταν υπεύθυνο για την εκπαίδευση των νεαρών παιδιών: «γραμματιστής - κιθαριστής - παιδοτρίβης». Ειδικότερα αναλύονται οι ορισμοί και η έννοια του καθενός.

γραμματιστής: ήταν υπεύθυνος για την διδασκαλία των γραμμάτων, η οποία περιλάμβανε γραφή, γραμματική, ανάγνωση αλλά και αριθμητική.

κιθαριστής: ήταν υπεύθυνος για την μουσική παιδεία και διδασκαλία. Οι Αθηναίοι θεωρούσαν πως η μουσική εξευμένιζε το πνεύμα και συνεπώς όποιος δεν γνώριζε μουσική, ήταν ένας άνθρωπος χωρίς μόρφωση και παιδεία, επομένως ήταν αναπόσπαστο μέρος της συνολικής τους εκπαίδευσης.

παιδοτρίβης: ήταν υπεύθυνος για την φυσική αγωγή και γυμναστική των νέων, όταν εκείνοι έφταναν τα δώδεκα έτη. Επέβλεπε τις ασκήσεις, φρόντιζε τη σωματική αλλά και πνευματική τους ευεξία και το μάθημα γινόταν στις παλαίστρες των δημόσιων γυμναστηρίων.

Τέλος, εφόσον στο εκπαιδευτικό σύστημα του 5^{ου} αιώνα δεν υπήρχε οργανωμένη, ανώτερη εκπαίδευση, με την αντίστοιχη σημερινή έννοια του πανεπιστημίου, την αναγκαιότητα για απόκτηση περαιτέρω μόρφωσης και γνώσεων κάλυπταν οι φιλόσοφοι και οι σοφιστές. Εκείνοι, δίδασκαν όλα τα αντικείμενα και επιστήμες, πχ: φυσική, γεωμετρία, αστρονομία, ιατρική αλλά και ρητορική, φιλοσοφία και διάφορες τέχνες. Συνήθιζαν να διδάσκουν στις στοές αλλά και στις διάφορες σχολές όπως ήταν η Ακαδημία Πλάτωνος. Ήταν τόσο ισχυρά πρόσωπα που οι μαθητές τους, τούς ακολουθούσαν ακόμη και στις περιοδείες που έκαναν σε άλλες πόλεις.^[9] Είναι γνωστό ότι οι σοφιστές δεν είχαν καλή φήμη και ότι υπήρξαν θύματα τόσο ορισμένων ακροατών τους που διαστρέβλωναν τα λεγόμενά τους, όσο και της σάτιρας του Αριστοφάνη για τις παιδαγωγικές τους μεθόδους. Η διδασκαλία τους ωστόσο, θεμελίωσε κατά κάποιον τρόπο τη σύγχρονη διαπαιδαγώγηση, παροτρύνοντας καθ' έναν ξεχωριστά να γνωρίσει τον εαυτό του και να προοδεύσει. *(Μηχανή του Χρόνου).*

Εικόνα 1 Απεικόνιση εκπαίδευσης στην Αρχαία Ελλάδα (πηγή: <http://ancient-greece-dravon.weebly.com/education.html>)

1.4 ΤΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΑ ΣΥΣΤΗΜΑΤΑ ΚΑΙ ΟΙ ΤΡΟΠΟΙ-ΜΕΣΑ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ

Η διδασκαλία και η γενικότερη εκπαίδευση των παιδιών στην αρχαία Ελλάδα κατά τον 5^ο αιώνα, είναι ένα ζήτημα υψίστης σημασίας, καθοριστικό για ολόκληρο τον κύκλο ζωής κάθε ατόμου. Διαφορές παρατηρούνται στο εκπαιδευτικό σύστημα κάθε πόλης, καθώς αυτό σχετιζόταν με τις ανάγκες που έπρεπε να εξυπηρετηθούν από τα μέλη μιας κοινωνίας και τους σκοπούς που είχαν να εκπληρώσουν. Για τον λόγο αυτό εντοπίζονται δύο διαφορετικά εκπαιδευτικά περιβάλλοντα: της Αθήνας και της Σπάρτης. Είναι παγκοσμίως γνωστά τόσο για

την λειτουργικότητά τους, όσο και για το διαφορετικό ύφος που προσδίδουν στην έννοια στην μάθηση και την αγωγή, παρά τις κάποιες ομοιότητες και κοινά στοιχεία που παρουσιάζουν. Σχετικά με τα μέσα, τις μεθόδους και τα υλικά της μαθητείας, αυτά διέφεραν από περιοχή σε περιοχή. Ο στόχος όμως και το επιθυμητό αποτέλεσμα ήταν κοινό σε όλες τις πόλεις και κοινωνίες. Όλοι επιζητούσαν την βέλτιστη εκπαίδευση του χαρακτήρα κάθε ατόμου, προκειμένου να είναι ικανό και άξιο ως άνθρωπος και πολίτης για να ανταπεξέλθει στην κοινωνία και στις απαιτήσεις της ζωής. (*Η Χαρά του Παιδιού, 2017*).

ΑΘΗΝΑ

Το αθηναϊκό εκπαιδευτικό σύστημα είναι ευρέως γνωστό, κυρίως γιατί έχει θέσει τα θεμέλιά του πάνω στον ευγενή τρόπο εκμάθησης, διδασκαλίας και διαπαιδαγώγησης. Η παιδεία των αρχαίων στην πλήρη μορφή της υπήρξε προνόμιο των εύπορων τάξεων. Ωστόσο, ο στόχος της ελληνικής εκπαίδευσης στην αρχαιότητα θεωρητικά και πρακτικά ήταν η διαμόρφωση του καλύτερου δυνατού πολίτη αρχικά σωματικά. Από την παιδική ηλικία δινόταν έμφαση στην εκγύμναση προκειμένου να εξασφαλιστεί η καλή κατάσταση και υγεία του σώματος και για πρακτικές δραστηριότητες και για λόγους αισθητικής. Έμφαση δινόταν και στην πνευματική εξέλιξη, αφού κανένας Αθηναίος πολίτης δεν θεωρούταν άρτιος αν δεν είναι πνευματικά καλλιεργημένος και προικισμένος με αρετές και αξίες. Το ενδιαφέρον επικεντρωνόταν στο καλό της κοινότητας και όχι μόνο το καλό του ατόμου, ενισχύοντας έτσι την ομαδικότητα και τις αρετές που ανέπτυξε ο νέος. Δινόταν βαρύτητα στην σωματική πλάση και ευρωστία του καθενός από την παιδική ηλικία.

Τρόποι και μέθοδοι – μέσα διδασκαλίας

Μητέρα – τροφός: Πρωταρχικό ρόλο στην μόρφωση αναλάμβανε η οικογένεια και κυρίως η μητέρα και η τροφός, οι οποίες μέχρι τον έκτο χρόνο ζωής αναλάμβαναν τα παιδιά. Ήταν μία περίοδος της ηλικίας τους, η οποία δεν ήταν αφιερωμένη μόνο στην μάθηση πραγμάτων, αλλά πολύ περισσότερο στη διασκέδαση και την ενασχόληση με διάφορα παίγνια. Προσπαθούσαν να αναπτύξουν το μυαλό και την πρῶιμη νοημοσύνη των παιδιών με ευχάριστες δραστηριότητες που θα συνέβαλαν στην εξέλιξη της φαντασίας και της δημιουργικότητάς τους ώστε να μην χαθεί η παιδικότητά τους. Αργότερα συνέχιζαν να έχουν υπό την εποπτεία τους την εκπαίδευση των κοριτσιών. Στον αντίποδα, τα αγόρια περνούσαν στην εποπτεία του δασκάλου εφόσον μόνο εκείνα είχαν πλήρες δικαίωμα στην εκπαίδευση.

Παιδαγωγός: Βασική υποχρέωση του παιδαγωγού, του ηλικιωμένου δούλου που εμπιστευόταν η οικογένεια για την διαπαιδαγώγηση των νέων, ήταν να συνοδεύει τα αγόρια στο δρόμο για το σχολείο, στο Διδασκαλείο και να τα προφυλάσσει από κακουχίες και ενοχλήσεις. Έπρεπε να φροντίζει για την καθωσπρέπει συμπεριφορά του μαθητή του, τον οποίο είχε και το δικαίωμα να τιμωρήσει. Για τον λόγο αυτό, συνήθως, κρατούσαν ένα χαρακτηριστικό ραβδί και σε ορισμένες περιπτώσεις παρέμενε και παρακολουθούσε τα μαθήματα του παιδιού, προκειμένου να διαπιστώσει αν η συμπεριφορά του ήταν ή όχι αρμόζουσα, εντός και εκτός οικίας. Επίσης δίδασκε στο παιδί το δίκαιο, ώστε να είναι ένας αμερόληπτος άνθρωπος και πολίτης. (GREEKTOYS, 2015).

Εικόνα 2 Παιδαγωγός στην Αρχαία Αθήνα (πηγή: <https://www.timetoast.com/>)

Δάσκαλος / γραμματιστής – κιθαριστής – παιδοτρίβης: Ο **δάσκαλος** και έπειτα ο **γραμματιστής**, αναλάμβαναν την μόρφωση των νεαρών αγοριών. Τους μάθαιναν συλλαβισμό, την γραφή, ανάγνωση, αριθμητική στην οποία τα νεαρά παιδιά χρησιμοποιούσαν αρχικά τα δάχτυλά τους, έπειτα τον άβακα και τέλος τον πυθαγόρειο πίνακα. Μάθαιναν ακόμα ποίηση, έγραφαν πάνω σε κερωμένα πινάκια με γραφίδα και η διδασκαλία περιείχε την μελέτη και αποστήθιση αποσπασμάτων από τα Ομηρικά έπη, καθώς ο Όμηρος αποτελούσε αυθεντία για

τους Αθηναίους. Επίσης, με την καθοδήγηση του **κιθαριστή** μάθαιναν μουσική, τη γνώση διάφορων μουσικών οργάνων, πχ: ο αυλός ήταν από τα βασικότερα όργανα καθώς και ένα είδος λύρας, που ονομαζόταν κιθάρα. Οι νέοι διδάσκονταν επίσης τραγούδι και χορό. Κοντά στον **παιδοτρίβη** διδάσκονταν την πλήρη άθληση, δηλαδή την γυμναστική και φυσική αγωγή ώστε να έχουν εύρωστα κορμιά. Η διαδικασία άθλησης σε παλαίστρα αποτελούταν από επάλειψη με λάδι και έπειτα από μία στρώση ψιλής άμμου ή σκόνης. Περιείχε επιπλέον άσκηση στην πάλη, στον δρόμο, στο πήδημα, στο δίσκο και στο ακόντιο. Απαραίτητος ήταν ο καθαρισμός του σώματος τους έπειτα από κάθε δραστηριότητα τέτοιου είδους, ώστε να είναι προσεγμένη η εμφάνισή τους. (Γαλάνη).

Σοφιστές – φιλόσοφοι: Μετά το τέλος της βασικής εκπαίδευσης των νέων, κάποιοι συνέχιζαν την μόρφωσή τους δίπλα σε φιλοσόφους, σε σοφιστές ή ρήτορες. Ήταν βέβαια προνόμιο των λιγοστών, όπως κάτι ιδιαίτερο ήταν και η μαθητεία στην Ακαδημία του Πλάτωνος. (Αντικλείδι, 2017). Οι σοφιστές επιδιώκουν να καλύψουν τα κενά που παρουσιάζονται στην εκπαίδευση των πολιτών, τα οποία προέκυψαν από την ταχύτατη επικράτηση των δημοκρατικών θεσμών. Η ειδικότητά τους είναι η γνώση της πολιτικής τέχνης και υποστηρίζουν πως μπορούν να συνδυάσουν την τέχνη αυτή με την αρετή. Έτσι επιδιώκουν να κάνουν τους νεαρούς καλύτερους και πιο άξιους ανθρώπους, με ήθη και αξίες, ενώ αναπτύσσουν εξαιρετικά την τέχνη του λόγου και την ικανότητα την επιχειρηματολογίας. (Κάλφας, Ζωγραφίδης).

Κορίτσια: Όσον αφορά την εκπαίδευση των κοριτσιών, παρέμεναν στην οικία μαζί την μητέρα τους και την παραμάννα – τροφό. Οι γυναίκες αυτές ήταν υπεύθυνες για την εκπαίδευσή τους εφόσον δικαίωμα στην εκπαίδευση είχαν μόνο τα αγόρια. Τα κορίτσια δεν είχαν αυτό το προνόμιο, μιας και η θέση της γυναίκας ήταν πολύ περιορισμένη και αρκετά υποβιβασμένη από την κοινωνία. Η ανατροφή και η εκπαίδευση των κοριτσιών γινόταν μέσα στο γυναικωνίτη υπό την εποπτεία της μητέρας. (18^ο Δημοτικό Σχολείο Ρόδου). Παρά το γεγονός ότι ήταν σε τέτοιο βαθμό περιορισμένες, ήταν συχνό φαινόμενο ο γυναικείος πληθυσμός να έχει εξαιρετικά καλή γνώση της γραφής και της ανάγνωσης. Εξαιτίας όμως αυτού του περιορισμού και της εκπαίδευσης εντός της οικίας τους, είναι ευνόητο ότι το επίπεδο της μόρφωσης παρέμενε σχετικά χαμηλό. Μεγάλη βαρύτητα δινόταν κυρίως στην εκμάθηση των πρακτικών δεξιοτήτων που έπρεπε να γνωρίζει κάθε γυναίκα, όπως το γνέσιμο και η υφαντική. Αυτές ήταν δραστηριότητες εξαιρετικά απαραίτητες για το μέλλον τους και τις οικογένειες που θα δημιουργούσαν. Όπως ακριβώς η μητέρα ή οι μεγαλύτερες αδελφές μάθαιναν στα κορίτσια τα πράγματα που θα ήταν χρήσιμα στη ζωή τους. (Αντικλείδι, 2017).

ΣΠΑΡΤΗ

Το εκπαιδευτικό σύστημα της Σπάρτης διέφερε αρκετά από αυτό της αθηναϊκής κοινωνίας. Κατά την παράδοση, αυτό δημιουργήθηκε και διαμορφώθηκε από τον γνωστό Σπαρτιάτη νομοθέτη, Λυκούργο. Στην Σπάρτη επικρατούσε έντονα η φιλοδοξία για πλήρη έλεγχο και ανά πάσα στιγμή, της ζωής των πολιτών της. Όπως και στην Αθήνα, μετά την ανατροφή των έξι πρώτων χρόνων, ξεκινούσε η αγωγή και η εκπαίδευση των νεαρών μελών. Κατά βάση αφορούσε την εκγύμναση εντός του πλαισίου της οποίας τα νεαρά συμβίωναν με άλλους συνομηλίκους τους, αλλά και την γνώση γραφής και ανάγνωσης. Όλο το ενδιαφέρον των παιδαγωγών εστιαζόταν στην ανάπτυξη και εξέλιξη ενός δυνατού και εξαιρετού σώματος. Απαραιτήτως, από μικρή ηλικία τα παιδιά έπρεπε να διαθέτουν ισχυρά, γυμνασμένα, καλοστεκούμενα και εύρωστα σώματα. Όντας πολεμοχαρές και φιλοπόλεμος λαός, οι Σπαρτιάτες υιοθετούσαν ένα πολύ σκληρό σύστημα διαπαιδαγώγησης για τα παιδιά όλων των ηλικιών. Είχαν ως επιπλέον στόχο την σωματική και πνευματική σκληραγώγηση των τέκνων. Το σύστημά τους στόχευε επίσης στην απόκτηση ηθών και αξιών, ώστε να θεωρείται ένας νέος πλήρης και ολοκληρωμένος άνθρωπος. (*Μηχανή του Χρόνου*). Αναλόγως το στάδιο της ηλικίας τους, τα νεαρά αγόρια διακρίνονταν σε τρεις κατηγορίες: α) *μειράκιον / πρόπαις* (από τα οχτώ τους χρόνια), β) *πρωτοπάμπαις* (από τα 12 - 15 χρόνια), γ) *είρην / έφηβος* (από 16 - 20).

Τρόποι και μέθοδοι – μέσα διδασκαλίας

Οικογένεια: Όπως συνέβαινε και στην Αθήνα, έτσι και στη Σπάρτη, η οικογένεια είχε να αναλάβει και να διεκπεραιώσει τον ρόλο και το έργο της διαπαιδαγώγησης. Σε αυτό το απόλυτα οργανωμένο κράτος το αγόρι έμενε στην οικία του ως τα επτά του χρόνια. Ακόμη και τότε, όμως, σε αντίθεση με την αθηναϊκή ανατροφή και εκπαίδευση, οι γονείς φρόντιζαν να παίρνουν τα παιδιά μαζί τους στα φειδίτια ή φιλίτια, τις κοινές τράπεζες των Σπαρτιατών. Παρακολουθώντας συγκεντρωμένα και με απόλυτη προσοχή τις συζητήσεις τους πάνω σε διάφορα θέματα πολιτικής φύσεως, τα αγόρια ήδη εκπαιδεύονταν στον σπαρτιατικό τρόπο ζωής. Τα πάντα στη σπαρτιάτικη αγωγή αποσκοπούσαν στη στρατιωτική προετοιμασία. Οι σωματικές ασκήσεις, η σκληραγωγία και η λιτότητα ένα σκοπό είχαν, να δημιουργήσουν καλούς και γενναίους στρατιώτες.

Φειδίτια: Στα φειδίτια οι γονείς ήταν υποχρεωμένοι να συνεισφέρουν κάθε μήνα ένα μέδιμνο κριθάρι, οκτώ χοές οίνου, πέντε μνας τυρί και μισή μνα σύκα. Αν ήταν τόσο φτωχοί, που δεν μπορούσαν να συνεισφέρουν, τότε έχαναν τα δικαιώματά τους ως πολίτες και τα παιδιά τους δεν ήταν δυνατόν να εκπαιδευτούν στα σπαρτιατικό σύστημα. Γενικά, λοιπόν, τα σπαρτιατικά σχολεία

ήταν μόνο για τους ομοίους, δηλαδή για εκείνους που μπορούσαν να πληρώσουν την εγγραφή σε είδος. Οι Σπαρτιάτες μαθητευόμενοι διακρίνονταν και δύο κατηγορίες: α) *οι μόθωνες ή μόθακες* και β) *οι τρόφιμοι*. Η διαφορά των πρώτων με τους τρόφιμους σχετίζεται με το γεγονός ότι ήταν παιδιά ελεύθερων Σπαρτιατών και συνεπώς είχαν πλήρη πολιτικά δικαιώματα. Σε μεταγενέστερες περιόδους, κατά της εποχής της μεγάλης φθοράς που επήλθε στον θεσμό της πόλης-κράτους εξαιτίας του μεγάλου δημογραφικού προβλήματος των ελληνικών πόλεων-κρατών, όσοι απολάμβαναν της σπαρτιατικής εκπαίδευσης αποκτούσαν και πολιτικά δικαιώματα. (Αββεράνδος, 2011).

Αγέλες: Μετά τα επτά έτη ζωής τους, τα αγόρια περνούσαν στη διαπαιδαγώγηση του κράτους, στο οποίο ανήκαν μέχρι να πεθάνουν. Υπήρχε η παράδοση τα νεαρά αγόρια να απομακρύνονται από την οικία τους και την θαλπωρή και την φροντίδα της οικογένειάς τους. Με την απομάκρυνσή τους, οργανώνονταν σε ομάδες, τις επονομαζόμενες αγέλες, οι οποίες χαρακτηρίζονταν για τον πολύ ιδιαίτερο και συστηματικό τρόπο εκπαίδευσης των νεαρών αγοριών. Υποδιαιρέσεις των αγελών ήταν οι ίλες, οι οποίες συνήθως απαρτίζονταν από εξήντα τέσσερα αγόρια. Στην ομάδα της αγέλης, όλα τα μέλη που την συγκροτούσαν έπρεπε να τρέφονται, να παίζουν και να δραστηριοποιούνται, αλλά και να κοιμούνται μαζί,. Αυτό ήταν σημαντικό ώστε να αναπτύξουν το αίσθημα της ομαδικότητας και της προστασίας της αγέλης. Επόπτης και υπεύθυνος μέσα σε αυτή την ομάδα ήταν ένας νεαρός πολίτης, ο **παιδονόμος**, ο οποίος απολάμβανε του συνολικού σεβασμού από την αγέλη, λόγω της υψηλής θέσης που κατείχε εντός της. Σε δεύτερο ρόλο ως βοηθοί του παιδονόμου, ήταν **οι μαστιγοφόροι**, πρόσωπα που εξασφάλιζαν την τήρηση της ακέραιης πειθαρχίας. Κατά την απουσία των δύο παραπάνω ο έλεγχος περνούσε στα χέρια του **βουαγόρα ή αγελάρχη** που ήταν το πιο γενναίο και ευσυνείδητο αγόρι της κάθε αγέλης. (Η Χαρά του Παιδιού, 2017).

Κρυπτεία: Ένα ακόμη μέρος της εκπαίδευσης που λάμβαναν οι νεαροί Σπαρτιάτες, ήταν η κρυπτεία. Ειδικότερα, ήταν ένας πανίσχυρος θεσμός που ίσχυε κατά τους αιώνες 7^ο – 4^ο και θεωρείται κατά διάφορες ομολογίες, μία από τις πιο σκληρές και αποτρόπαιες μεθόδους που περιλαμβάνει η εκπαίδευσης των νέων. Όλοι οι άρχοντες που είχαν την ευθύνη της διαπαιδαγώγησης, εφοδίαζαν τα πιο ευφυή, νέα παιδιά με διάφορα όπλα, όπως πχ. στιλέτα, αλλά και τρόφιμα και τα έστελναν σε όλη την επικράτεια. Η άσκηση αυτή αποσκοπούσε στην επιτυχημένη κάλυψή τους κατά τη διάρκεια της μέρας σε διάφορα καταφύγια και στην έντονη δραστηριότητα τους κατά τη διάρκεια της νύχτας. Η συγκεκριμένη δράση του είχε ως απώτερο σκοπό το κυνήγι και την σφαγή δούλων, δηλαδή των επονομαζόμενων *ειλώτων*. (Η Μηχανή του Χρόνου).

Στρατιωτική θητεία: Τέλος, χαρακτηριστικό επίσης της σπαρτιατικής εκπαίδευσης, είναι στρατιωτική θητεία, μιας και για αυτήν εκπαιδεύονταν κατά βάση οι νεαροί άντρες. Με την συμπλήρωση του 20^{ου} έτος ζωής του, κάθε νεαρός Σπαρτιάτης όφειλε να εκτελέσει την θητεία του, η οποία είχε διάρκεια μία ολόκληρη δεκαετία. Κατά την διάρκεια της, τα αγόρια γίνονταν μέλη σε συσσίτια, τα δημόσια δηλαδή γεύματα των Σπαρτιατών. Αυτά απαρτίζονταν από περίπου δεκαπέντε άτομα, τα οποία ζούσαν όλα μαζί σε καταυλισμούς. Κατά τη λήξη της στρατιωτικής τους θητείας στα τριάντα έτη, ο κάθε Σπαρτιάτης θεωρούταν ολοκληρωμένος και ανεξάρτητος πολίτης, με πλήρη δικαιώματα. Τότε, επίσης, αποκτούσαν και δικαίωμα ψήφου στην Απέλλα, ενώ είχαν τη δυνατότητα να ασκούν και δημόσια αξιώματα. (Η Εκπαίδευση στην Αρχαία Αθήνα και Σπάρτη, 2017).

Εικόνα 3 Σωματική άσκηση νέων στην Αρχαία Σπάρτη (πηγή: Degas, «Petites filles Spartiates», Εθνική Πινακοθήκη του Λονδίνου).

Κορίτσια: Τα κορίτσια έμεναν στο σπίτι μαζί με τη μητέρα τους. Τα εκπαιδεύαν σε ομάδες όπως και τα αγόρια, όχι όμως με την ίδια σκληρότητα και αυστηρότητα. Έπαιρναν μέρος σε δημόσιους

συναγωνισμούς, όπως και οι νεαροί άντρες, αλλά η εκπαίδευσή τους τελείωνε μόλις παντρεύονταν. Εντός του γάμου τους, λόγω κυρίως της διαπαιδαγώγησης που λάμβαναν και του δυναμικού χαρακτήρα που ανέπτυσαν, επικρατούσε η άποψη τους σε ισάξιο βαθμό με εκείνη των συζύγων τους. Τα κορίτσια ασχολούνταν με τον αθλητισμό, ώστε να αποκτήσουν δυνατά, υγιή αλλά και εύρωστα σώματα εφόσον έπρεπε να γεννήσουν γερά και υγιέστατα παιδιά. Επιπλέον, λάμβαναν δημόσια εκπαίδευση εν αντιθέσει με άλλες πόλεις, όπου οι περισσότερες γυναίκες ήταν τελείως αγράμματες. Αποκλείονταν από το στράτευμα, είχαν όμως περισσότερες ελευθερίες, σεβασμό και αναγνώριση από οποιαδήποτε άλλη περιοχή της Ελλάδας. Μπορούσαν να γυμνάζονται ισότιμα με τους άνδρες και να κυκλοφορούν άνευ περιορισμών. (Χείλων, 2013), (Πως ήταν η ανατροφή και η "διαγωγή" των παιδιών στην Αρχαία Σπάρτη, 2018). Τους επιτρεπόταν να εμφανίζονται γυμνά στις διάφορες λιτανείες, όπως συνέβαινε και με τα αγόρια. Είχαν τη δυνατότητα να χορεύουν και να τραγουδούν στις θρησκευτικές τελετές μπροστά στα μάτια των ανδρών για να αποφεύγουν την μαλθακότητα μια σπιτικής διαπαιδαγώγησης, όπως συνέβαινε στα κορίτσια της Αθήνας.

1.5 ΣΟΦΙΣΤΕΣ ΚΑΙ ΣΟΦΙΣΤΙΚΟ ΚΙΝΗΜΑ

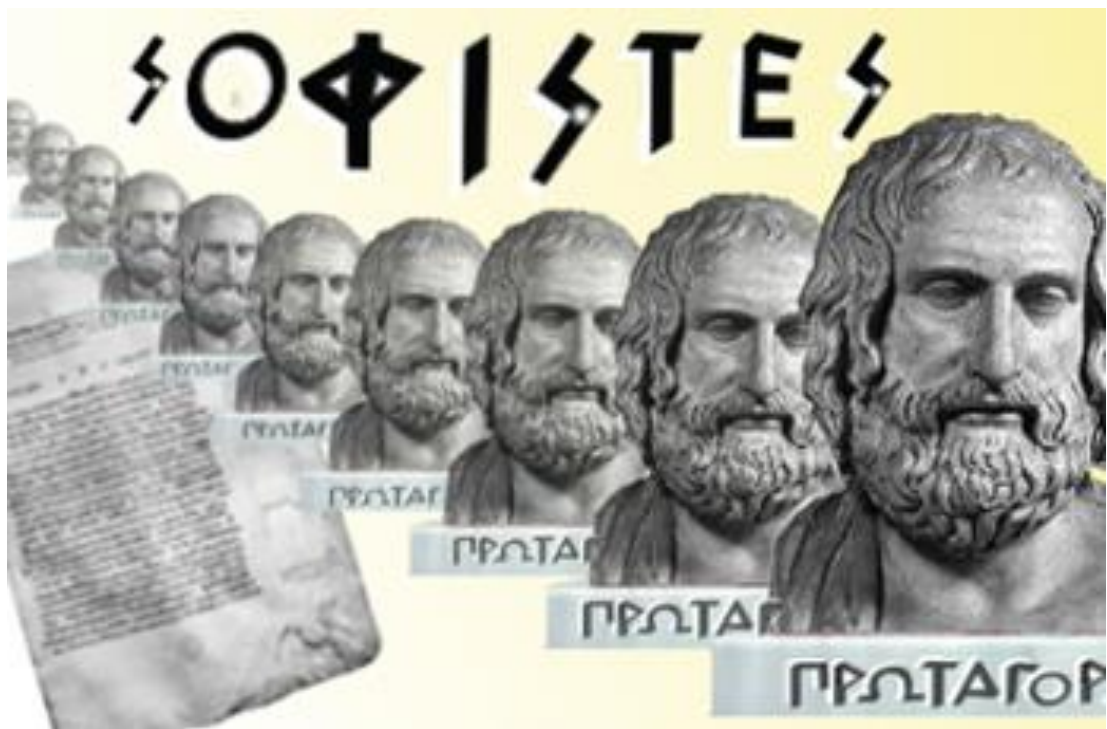
Μια ιδιαίτερη κατηγορία προσώπων που άφησαν το στίγμα τους στην κοινωνία της αρχαίας Ελλάδας, όσον αφορά την ιδεολογία τους αλλά και την επίδρασή τους στο εκπαιδευτικό περιβάλλον, είναι εκείνη την σοφιστών. Κατά γενική ομολογία και σύμφωνα με μαρτυρίες, έγγραφα, βιβλία κ.λπ. που βρίσκονται διαθέσιμα στο κοινό μέχρι και σήμερα, οι σοφιστές ήταν μία αρκετά αδικημένη ομάδα ανθρώπων. Η αδικία αυτή εις βάρος τους, έγκειται περισσότερο στο γεγονός ότι δεν υπάρχει πλήρες δικό τους υλικό διαθέσιμο, παρά μόνο ελάχιστες πηγές, ώστε να πληροφορηθεί κανείς πλήρως, επακριβώς και με σαφήνεια τον τρόπο διδασκαλίας αλλά και τις απόψεις τους. Ωστόσο, όσα είναι γνωστά, τα πληροφορείται κανείς σχεδόν εξ' ολοκλήρου από τον μέγα αντίπαλο των σοφιστών, τον Πλάτωνα. Εκείνος, δεν διατέθηκε αντικειμενικά ενάντια τους και ανέπτυξε μια ισχυρή και αρνητική επιχειρηματολογία απέναντι σε εκείνους και στο σοφιστικό κίνημα.

Μερικά ονόματα γνωστών σοφιστών, που συνέβαλαν στην εκπαίδευση, διδασκαλία, διαπαιδαγώγηση και αγωγή των νέων, είναι: *Πρωταγόρας, Ιππίας, Γοργίας, Κριτίας, Αντιφώντας*. Παρά το γεγονός ότι οι σοφιστές είναι πολύ γνωστές προσωπικότητες με αποφασιστική σημασία, η επίδραση ήταν αρκετά μικρή ειδικά σε πόλεις πιο περιθωριακές ως προς την πνευματικότητα. Παράδειγμα αποτελεί η ίδια η Αθήνα, η οποία αν και πόλη των γραμμάτων και της διανοητικότητας, είχε αρχικά παραμείνει πίσω σε πνευματικές και πολιτισμικές εξελίξεις. Στον αντίποδα, το σοφιστικό

κίνημα γνώρισε μεγάλη δημοσιότητα και άσκησε έντονη επιρροή στις κοινωνίες κατά το δεύτερο μισό του 5^{ου} αιώνα, ακόμα και σε εκείνες που θα μπορούσαν να χαρακτηριστούν ως πιο περιθωριακές. Η εξήγηση για το γεγονός αυτό, σχετίζεται όχι μόνο με την ταυτότητά τους ως σοφιστές, αλλά και με το γεγονός ότι σε μεγάλο βαθμό ήταν δάσκαλοι. Οι μαθητές τους ήταν άτομα που επιθυμούσαν και να ασχοληθούν με τη φιλοσοφία, αλλά προ πάντων, να γίνουν ολοκληρωμένοι πολίτες. Επιθυμούσαν να λάβουν μία όσο τον δυνατόν καλύτερη εκπαίδευση, προκειμένου να ξεχωρίσουν τόσο στα κοινά πράγματα των πόλεων τους, αλλά και σε ιδιωτικές – προσωπικές του υποθέσεις.

Το περιεχόμενο της διδασκαλίας τους, αφορούσε αντικείμενα όπως η ρητορική, η πολιτική θεωρία, νομικά θέματα, μαθηματικά, καθώς και άλλες επιστήμες. Επιπροσθέτως, οι απόψεις τους δεν αφορούσαν μόνο τα ζητήματα και τα θέματα – αντικείμενα που δίδασκαν, αλλά επεκτείνονταν στον τρόπο προσέγγισής τους. Για τον λόγο αυτό, οι νεωτεριστικές του απόψεις, επηρέασαν αρνητικά τη γνώμη και την εικόνα κάποιων ανθρώπων στην ελληνιστική κοινωνία. Αυτό συνέβη καθώς οι απόψεις και η όλη φιλοσοφία των σοφιστών ως άτομα και δάσκαλοι, αποτελούσαν διαμόρφωση νέων αντιλήψεων σε μία κοινωνία που είχε προ πολλού υιοθετήσει κλασικές και παραδοσιακές αξίες. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αυτής της κατάστασης αποτέλεσε η αρχαία Αθήνα, εφόσον το ζενίθ της πνευματικής κίνησης, συνέπεσε με τον Πελοποννησιακό πόλεμο και οι πολίτες τους θεώρησαν υπεύθυνους για την κρίση που επήλθε. Τέλος, η συνολική υπονόμηση παραδοσιακών εννοιών και ιδανικών θεωρήθηκε ότι επήλθε με την διάδοσή τους από τους σοφιστές, όπως λχ. Περί θρησκείας, παιδείας, πολιτικής και δικαίου. Είχε αρνητικό αντίκτυπο στην κατάσταση που διαδραματιζόταν στην Αθήνα, έχοντας ως απόρροια την επίρριψη ευθυνών στους σοφιστές, τόσο σε πολεμικό, όσο και σε κοινωνικοπολιτικό επίπεδο. (Κοπιδάκης, *et al*, (2016), σελ.25).

Συμπερασματικά, δεν είναι εντελώς γνωστό ούτε κατέστη σαφές αν όλα όσα προβάλλει ο Πλάτωνας για τους σοφιστές είναι ορθά, αλλά σύμφωνα με όσα είναι γνωστά και από άλλες πηγές, οι σοφιστές ήταν άτομα που ενδιαφέρθηκαν για τη διαφορετικότητα στην εκπαίδευση. Το ενδιαφέρον τους έγκειται επίσης στην ποικιλομορφία που επιθυμούσαν να υπάρχει στον κύκλο των μαθητών τους. Επίσης, έδειξαν ενδιαφέρον για τη γλώσσα και τη σωστή χρήση της και αναρωτήθηκαν αν οι λέξεις δημιουργήθηκαν ως σύμβαση από τους ανθρώπους ή αν υπήρχαν εξ αρχής. Οι Σοφιστές, καταλήγοντας, κυριαρχούν στην πνευματική ζωή της Αθήνας τον 5ο αιώνα π.Χ. και προκαλούν αναταραχή στην εκπαίδευση με τις πρωτότυπες και προκλητικές απόψεις τους που διδάσκουν ιδιωτικά με αμοιβή. (*Η Εγκυκλοπαίδεια του Πλάτωνα – Γυμνάσιο*).

Εικόνα 4 Σοφιστές (πηγή: dioti.gr)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

ΣΩΚΡΑΤΗΣ

2.1 ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

Μία από τις πιο γνωστές και χαρακτηριστικές προσωπικότητες της αρχαιότητας, που άλλαξαν την εκπαίδευση, τη διδασκαλία αλλά και τη διαπροσωπική σχέση δασκάλου – μαθητή, ήταν αυτή του Σωκράτη. Αποτελεί μία εξέχουσα προσωπικότητα φιλοσόφου στον κόσμο των γραμμάτων και της μεταλαμπάδευσης γνώσεων, η οποία παρέμεινε ανεξίτηλη στην ιστορία της εκπαίδευσης και του τρόπου διδασκαλίας. Έως και σήμερα αποτελεί παράδειγμα προς μίμηση αναφορικά με την όλη διαδικασία εκμάθησης ενώ ο ίδιος ο φιλόσοφος, παραμένει ένα αίνιγμα. Παρά το γεγονός ότι δεν άφησε ούτε δείγμα συγγράμματος, θεωρείται ακόμα και σήμερα ένας από τους φιλοσόφους που άλλαξαν πάντα και για πάντα το πώς αντιλαμβανόμαστε την φιλοσοφία και επηρέασε σχεδόν όλες τις υπόλοιπες φιλοσοφικές σχολές. (*Η φιλοσοφία του Σωκράτη (469-399 π.Χ.)*, 2018).

Όσον αφορά το οικογενειακό του υπόβαθρο, ο Σωκράτης ήταν γιος του *Σωφρονίσκου* και της μαίας *Φαιναρέτης*, από τον δήμο Αλωπεκής και γεννήθηκε το 470 π.Χ. Για τα πρώιμα παιδικά αλλά και νεανικά του χρόνια, οι πληροφορίες που υπάρχουν διαθέσιμες είναι ελάχιστες. Συνεπώς, ο ερευνητής στερείται τη δυνατότητα να αποκτήσει όσο το δυνατόν περισσότερες γνώσεις για τη ζωή του, την ποιότητα των νεανικών χρόνων του αλλά και τις διάφορες ενασχολήσεις που τυχόν είχε. Μία από τις πληροφορίες που καθίστανται γνωστές, είναι ότι ως νεαρός, ασχολήθηκε με το επάγγελμα του πατέρα του, σαν λιθοξόος και ανδριαντοποιός, το οποίο ήταν ένα σύνηθες φαινόμενο για τα αγόρια ειδικά για την εποχή εκείνη. Από το διάστημα αυτό της ενασχόλησής του με το επάγγελμα του πατέρα του, ομολογίες υποστηρίζουν πως ο νέος τότε φιλόσοφος ήταν ιδιαίτερα καλλιτεχνικό πνεύμα. Ήταν προικισμένος με εξαιρετικές πρακτικές και χειροτεχνικές ικανότητες, έτσι ώστε στην είσοδο της Ακρόπολης στην Αθήνα, υπάρχει ένα άγαλμα που απεικονίζει τις *Τρεις Χάριτες*, κατασκευασμένο από τον ίδιο τον Σωκράτη.

Όσον αφορά την εκπαίδευση αλλά και την παιδεία που έλαβε, όντας γόνος μιας αθηναϊκής οικογένειας μεσαίας κοινωνικής τάξης, δεν πρέπει να διέφερε από εκείνη που λάμβαναν τα υπόλοιπα τέκνα των αντίστοιχων οικογενειών. Έμαθε ανάγνωση, γραφή, εκμάθηση και αποστήθιση ομηρικών επών, καθώς επίσης μουσική και γυμναστική αγωγή. Συνεπώς, γίνεται λόγος για την κλασική παιδεία που προσφερόταν σε κάθε νέο της αθηναϊκής κοινωνίας. Βέβαια, όντας ακόμα νέος, ο Σωκράτης ξεκίνησε να παρακολουθεί την φιλοσοφική θεωρία στην Αθήνα. Διδάσκει στην

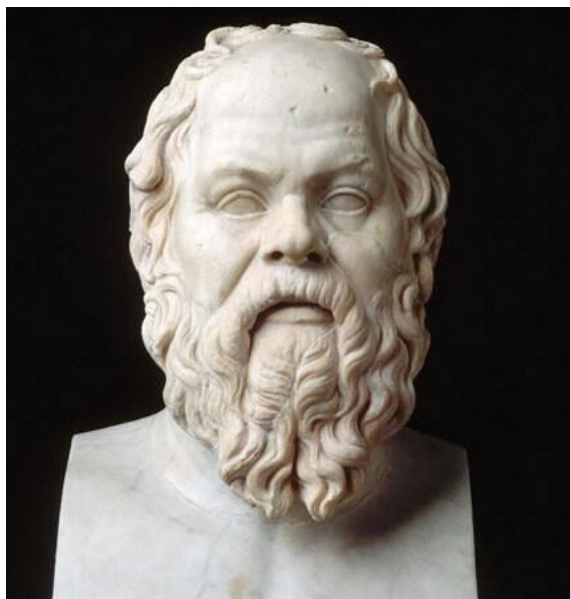
εκμάθηση της φιλοσοφίας με στόχο την ανακάλυψη και εξερεύνηση διάφορων νοημάτων και εννοιών. Μελλοντικά είχε καταφέρει να γίνει δάσκαλος με ένα ιδιαίτερο κύκλο μαθητών, ποιοτικά και ποσοτικά, μεταδίδοντας έτσι τις γνώσεις του στην υπόλοιπη κοινωνία. Όπως και άλλοι νέοι της εποχής του, παρουσίασε και εκείνος ένα ιδιαίτερο ενδιαφέρον για την ανάπτυξη και εξέλιξη της πνευματικότητάς του. Παράλληλα επιθυμούσε να αναζητήσει τις βαθύτερες στοχαστικές αλήθειες και φιλοσοφικά νοήματα. (Κοπιδάκης, *et al*, (2016), σελ.28).

Σχετικά με την επαγγελματική του ενασχόληση, ο Σωκράτης έγινε φιλόσοφος έχοντας ένα ευρύ κύκλο ατόμων που παρακολουθούσαν τις ομιλίες και τις διδασκαλίες του. Δεν δίδαξε συστηματικά, αλλά κατάφερε να δημιουργήσει γύρω του ένα κύκλο με κάθε κοινωνικής τάξης πληθυσμό, κατά βάση νέους μαθητές. Σε αντίθεση με τους σοφιστές που δίδασκαν επί πληρωμή, ο Σωκράτης προσέφερε το έργο του αφιλοκερδώς. Στόχευε στο να μην αφήνει τους πολίτες να εφησυχάζονται, αλλά αντίθετα προσπαθούσε να τους βοηθάει να είναι ξύπνιοι και ευσυνείδητοι πολίτες, με ακεραιότητα και ακονισμένο μυαλό. Ταυτόχρονα, σκοπός του ήταν να τους συνετίζει, να τους νουθετεί και να τους συνεφέρει όταν εκείνοι έχαναν τον δρόμο και την σωφροσύνη τους. Σε όλη του την ζωή πορευόταν με την νοοτροπία και την πεποίθηση πως η αυτογνωσία ήταν επαρκής για να ζήσει κανείς μια καλή ζωή. Ταύτιζε την γνώση με την αρετή και ισχυριζόταν πως οι άνθρωποι είναι δυνατόν να φτάσουν στην απόλυτη γνώση, αρκεί να ακολουθήσουν τη σωστή μέθοδο. Η γνώση ήταν σύμφωνα με τους ισχυρισμούς τους το μέσο για την ηθική δράση, εφόσον κανείς άνθρωπος δεν μπορεί να είναι ευτυχισμένος αν πράττει τα αντίθετα από όσα πιστεύει. (*Η φιλοσοφία του Σωκράτη* (469-399 π.Χ.), 2018). Όσον αφορά την προσωπική και ιδιωτική ζωή του Σωκράτη, ήταν παντρεμένος με την Ξανθίππη, με την οποία και απέκτησε τρία παιδιά και συγκεκριμένα τρεις γιους. Οι ενδοοικογενειακές τους σχέσεις δεν αποτελούσαν την πιο ιδανική συζυγική ατμόσφαιρα, εφόσον η Ξανθίππη όντας γυναίκα και σύζυγος στην κοινωνία της Αθήνας, ζούσε υποβιβασμένη και υπό την σκιά του ανδρός της. Παράλληλα, σε διάφορες ιστορικές πηγές της αποδίδεται ο χαρακτηρισμός «μέγαιρα», εφόσον περιγράφεται ως μία δύστροπη γυναίκα με έναν αρκετά ζηλόφθονο χαρακτήρα. Λέγεται πως αντιπαθούσε τον Σωκράτη εφόσον εκείνος κατάφερε να κερδίσει τον σεβασμό και την εύνοια μιας ολόκληρης αιωνιότητας, κάτι που δεν κατάφερε ποτέ εκείνη, παρά μόνο το αντίθετο. (Ξανθίππη, 2011).

Στην δημόσια ζωή του, είναι γνωστό πως ο Σωκράτης συμμετείχε σε διάφορες μάχες ως οπλίτης, όπως πχ στην *Ποτίδαια* (431), του *Δήλιου* (424) και της *Αμφίπολης* (422). Αυτές ήταν και οι μοναδικές φορές που εκείνος βγήκε πέρα από τα σύνορα της πόλης του, της Αθήνας, εφόσον παρέμεινε και πέρασε όλο το διάστημα της ζωής του εκεί. Επίσης, ο φιλόσοφος, είχε λάβει και

ορισμένα πολιτικά αξιώματα σε κάποιες εξαιρετικά κρίσιμες περιόδους της αθηναϊκής ιστορίας. Πιο συγκεκριμένα, κατά την ναυμαχία των Αργινουσών και μετά την καταστροφή του στόλου, είχε αναλάβει ρόλο προέδρου του σώματος πρυτάνεων. Στάθηκε αντίθετος σε συνέλευση που ήθελε να καταδικάσει τους στρατηγούς της ναυμαχίας σε θάνατο, λόγω αδυναμίας περισυλλογής των θανόντων. Ταυτόχρονα, ως πρύτανης, εμπόδισε αυτή την καταδίκη θεωρώντας την παράνομη αλλά και άδικη. Με την ίδια αποφασιστικότητα και με τον ίδιο δυναμισμό και σθένος, αντιτάχθηκε μετέπειτα και στην αυθαιρεσία των Τριάκοντα τυράννων. Εκείνοι, προσπαθούσαν εκ συστήματος και με αθέμιτα μέσα, να εξαναγκάσουν κάθε Αθηναίο πολίτη να γίνει συνεργός στα βίαια και βάναισα εγκλήματά τους. Με τον ίδιο τρόπο, διέταξαν τον Σωκράτη και άλλους συμπολίτες του να διαπράξουν την σύλληψη ενός πολίτη, με απώτερο σκοπό την εκτέλεσή του. Σαφώς και ο φιλόσοφος αντιτάχθηκε κατηγορηματικά σε αυτήν την αποτρόπαιη εντολή των τυράννων. Ως απόρροια, προκάλεσε έτσι την δυσαρέσκεια αλλά και την άμεση εχθρικότητα των Τριάκοντα απέναντι στο πρόσωπό του. (Κοπιδάκης, *et al*, (2016), σελ.28).

Ο Σωκράτης προτίμησε να τιμήσει την αφοσίωσή του στην αλήθεια και την ηθική, παρόλο που στο τέλος του κόστισε την ίδια του την ζωή. Πίστευε ότι κανένας άνθρωπος δεν πρέπει να καταφεύγει σε αθέμιτες και κακές πράξεις, ούτε ακόμη και ως αντίδραση σε κάποιον συνάνθρωπο που προσπάθησε να τον βλάψει, ή και σε κάποιο αρνητικό γεγονός που έχει υποστεί. Το ενδιαφέρον του ήταν μέγιστο για την αληθινή αρετή, η οποία όπως πίστευε ο Σωκράτης, ότι είναι ίδια για όλους. Συνεπώς, τα λόγια του Σωκράτη αναγνωρίστηκαν ως κάτι θεϊκό, τόσο από τους νέους της Αθήνας που με θαυμασμό παρακολουθούσαν κάθε ομιλία του, αλλά και από άλλους φιλοσόφους και σημαντικές προσωπικότητες της εποχής. (*Η φιλοσοφία του Σωκράτη (469-399 π.Χ.)*, 2018). Τέλος, ο φιλόσοφος θεωρήθηκε από πολλούς της εποχής του αλλά και του σήμερα, ως ένας αλλοπρόσαλλος και αλλόκοτος άνθρωπος. Οι χαρακτηρισμοί αυτοί του αποδόθηκαν, μιας και η εμφάνιση του κατ' αυτούς, δεν ήταν αξιοπρόσεκτη. Ήταν ένας άνδρας που εμφανισιακά παρομοιάστηκε, ιδίως από τον Αλκιβιάδη, με τους αρχηγούς των Σατύρων (δύσμορφες και τερατόμορφες προσωπικότητες). Τον παρομοίασε έτσι λόγω των δυσανάλογων χαρακτηριστικών του προσώπου του, πχ λόγω των μεγάλων ματιών και χειλιών, της φαρδιάς και πλακουτσωτής μύτης του, αλλά του πλατιού προσώπου του. Εν τούτοις, ο φιλόσοφος δεν κέρδισε με την εμφάνισή του των αθηναϊκό πληθυσμό, εφόσον θεώρησαν ότι υστερούσε ομορφιάς. Απέκτησε, όμως, έναν εξαιρετικά μεγάλο κύκλο υποστηρικτών λόγω του κάλλους της νοημοσύνης, του λόγου και της ευφράδειάς του.

Εικόνα 5 Σωκράτης (πηγή: <https://eretikos.gr>)

2.2 ΕΝ ΟΙΔΑ, ΟΤΙ ΟΥΔΕΝ ΟΙΔΑ ΚΑΙ Ο ΑΠΟΛΛΩΝΙΟΣ ΧΡΗΣΜΟΣ

Όντας φιλόσοφος με ανεξίτηλη πορεία ανά τους αιώνες και αφήνοντας πίσω του νοοτροπίες, ιδέες, ιδανικά, φιλοσοφίες αλλά και γνωμικά, ο Σωκράτης παραμένει από την αρχαιότητα έως και σήμερα γνωστός για πολλούς λόγους. Ένας από αυτούς αποτελεί η χαρακτηριστική φράση που ειπώθηκε από εκείνον, « **Ἐν οἶδα ὅτι οὐδὲν οἶδα** ». Πιο συγκεκριμένα, η σημασία της φράσης αποδίδεται ως «*Ένα (πράγμα) γνωρίζω, ότι δεν γνωρίζω τίποτα*» και προκαλεί μεγάλη εντύπωση, αλλά και θαυμασμό απέναντι στο πρόσωπο του φιλοσόφου, η αυτούσια χρήση της. Αυτό συμβαίνει καθώς ήταν φιλόσοφος και θεωρούταν εξέχουσα προσωπικότητα. Δημιούργησε έτσι την απορία στον τότε περίγυρό του αλλά και στους μετέπειτα αναγνώστες του, πώς ένας φιλόσοφος αναφέρεται με μία τέτοια φράση στον εαυτό του και όχι με μία αντίστοιχη που θα άρμοζε στο κύρος που είχαν τότε οι φιλόσοφοι. Η εξήγηση δόθηκε από τον ίδιο τον Σωκράτη. Πρωταρχικός στόχος του φιλοσόφου ήταν να αντικρίζει κατάματα κάθε αλήθεια και να βλέπει καθαρά κάθε πράγμα, γεγονός, κατάσταση, δίχως να είναι θετικά ή αρνητικά προϋδρασμένος. Για τον λόγο αυτό, τη φράση εκείνη συνήθιζε να χρησιμοποιεί για τον ίδιο του τον εαυτό, γεγονός που τον καθιστά δικαιολογημένα έναν από τους σοφότερους ανθρώπους σε ολόκληρη τον κόσμο. Βέβαια, παρατηρείται ότι στην ίδια φράση υπάρχει μια αντίφαση, λόγω του ότι δεν μπορεί κανείς να γνωρίζει ότι δε γνωρίζει τίποτα. (Χατζηστρατή, 2017).

.Η φράση αυτή αναφέρεται και σε ένα γεγονός που συνέβη κατά την περίοδο της ζωής του Σωκράτη, αναφορικά με έναν χρησμό. Αποτελεί πολύ περισσότερο, ένα ρητό του φιλοσόφου που χρησιμοποιήθηκε ως απάντηση απέναντι στον χρησμό του θεού Απόλλωνα, κατά τον οποίο χρησμό ο Σωκράτης είχε αναδειχθεί από το Μαντείο των Δελφών ως ο πιο σοφός αρχαίος φιλόσοφος. Την σημαντική αυτή ανάδειξη και τιμητικό χαρακτηρισμό που αποδόθηκε από τον ίδιο τον θεό Απόλλωνα, κάποιος άλλος στην θέση του φιλοσόφου θα την είχε κατευθείαν αποδεχτεί. Εκείνος εν τούτοις, τάχθηκε απορριπτικά απέναντι σε αυτόν και υποστήριξε πως δεν είναι αντάξιος αυτού του τίτλου. Για να τεκμηριώσει ορθά τα λεγόμενά του και για να προβάλλει την εμπειριστατωμένη άποψή του, ήρθε σε επαφή με άλλους «σοφούς» της εποχής, για να ανακαλύψει τελικά την πραγματική άγνοια εκείνων. Μέσα από διάλογο μαζί τους και επεξεργαζόμενος τα λεγόμενά τους, ο Σωκράτης προβληματίστηκε. Φανερά εντυπωσιασμένος αντιλήφθηκε το μεγάλο χάσμα ανάμεσα στις απόψεις του και την μεγάλη διαφορετικότητα που τους χώριζε αντί να τους ενώνει, όντας σοφοί αμφότεροι. Έτσι, εύλογα οδηγήθηκε στο συμπέρασμα πως αυτό που τον έκανε πιο σοφό και να ξεχωρίζει συγκριτικά με τους άλλους, ήταν πως ο ίδιος είχε την αρετή της αυτογνωσίας. Γνώριζε την πραγματική του άγνοια, ενώ οι άλλοι θεωρούνταν σοφοί χωρίς όμως να είναι, τόσο από τους ίδιους τους εαυτούς τους, όσο και από τον δικό τους αντίστοιχο περίγυρο οπαδών.

Αυτή η στάση του, περί αμφισβήτησης δηλαδή των υπόλοιπων σοφών, προκάλεσε σε μεγάλο βαθμό τον ξεσηκωμό όσων υπερασπίζονταν αυτούς τους σοφούς. Χαρακτηρίστηκαν ως δοκησίσοφοι από τον Σωκράτη, ο οποίος αμέσως κατάφερε να κερδίσει την αντιπάθεια και το μίσος όλων αυτών. Ο φιλόσοφος ενέπνευσε τα αντιφατικά αισθήματα των συγχρόνων του και προκάλεσε με την φιλοσοφική στάση του την δυσαρέσκειά τους και ταυτόχρονα την αντιπάθεια και το μίσος τους. Αυτό συνέβη καθώς, όποιος θέτει ως απώτερο σκοπό της ζωής του να αποδείξει την άγνοια όσων σπουδαίων θεωρούνται σοφοί, εύλογα κερδίζει το μίσος τόσο των ίδιων των θιγόμενων προσωπικοτήτων, όσο και των φανατικών υποστηρικτών τους. Έτσι, κατηγορήθηκε ως είρωνας, εφόσον κατά τους αντιπάλους τους, θεωρούσε τον εαυτό του ανώτερο από τους υπόλοιπους. Αντιμετωπίστηκε όχι μόνο όσο υπερόπτης, αλλά και ως βλάσφημος και κυρίως άθεος. Η δεύτερη αυτή κατηγορία αποδόθηκε λόγω του ότι οι αντίπαλοι του χρησιμοποίησαν ως επιπλέον επιχείρημα κατηγορίας του το γεγονός πως ο Σωκράτης δεν δίστασε να ταχθεί, κατά τα λεγόμενά τους, ενάντια ακόμα και στον θεό Απόλλωνα. Αμφισβητώντας τη θεϊκή του εκτίμηση, η οποία αναγνώριζε τον ίδιο ως τον σοφότερο όλων των σοφών και φιλοσόφων, ο φιλόσοφος κατάφερε να είναι η στάση του κατακριτέα και διφορούμενη. Θεωρήθηκε ασεβής, εφόσον είχε μη αρμόζουσα συμπεριφορά και τόλμησε να βάλει στο στόχαστρό του ακόμα και την θεϊκή παρουσία του Απόλλωνα και τον χρησμό

του. Απαξίωσε με τον τρόπο αυτό έναν θεό και τα λεγόμενά του, ενώ θα έπρεπε να αποδεχθεί όσα απέδειξε ο χρησμός και να σταθεί με σεβασμό απέναντι σε όσα αποφανθεί ο Απόλλωνας. (Κοπιδάκης, *et al*, (2016), σελ.30).

Στην πραγματικότητα, ο Σωκράτης δεν ήταν άθεος και αυτό αποδεικνύεται με την **σωκρατική αμφισβήτηση**. Το σωκρατικό «δαιμόνιο» ήταν ο προσωπικός τρόπος επικοινωνίας του Σωκράτη με το θείο, μια φωνή που του έδινε σημάδια για το μέλλον. Στην *Απολογία* αναφέρεται ότι πρόκειται για μία “θεία-πνευματική φωνή” που άκουγε πάντα μέσα του από μικρή ακόμα ηλικία. Ο Σωκράτης ακολουθούσε αυτή την εσωτερική φωνή με την οποία βρισκόταν σε συνεχή διάλογο. Υποστήριξε μάλιστα στη δίκη του ότι και η ποινή που του επιβλήθηκε ήταν κάτι καλό, εφόσον η φωνή μέσα του δεν είχε κάποια αντίρρηση με αυτό. Αν και είναι βέβαιο ότι το δαιμόνιο έπαιζε σημαντικό ρόλο στη ζωή του ιστορικού Σωκράτη και στην καταδίκη του, δεν κατέστη δυνατό να αξιολογηθεί με ακρίβεια η σημασία του. (Αρχαίων Τόπος, 2017). Ήταν, βέβαια, είρωνας και χρησιμοποίησε την ειρωνεία του ως όπλο την σκέψης, την αναζήτησης και την έρευνας. Το κοινό στοιχείο του φιλοσόφου με τους σοφιστές ήταν ότι όπως εκείνοι, έτσι και αυτός, αρνούνταν να αποδειχθεί ως δεδομένες τις παραδεδεγμένες αλήθειες, επιδιώκοντας μια περαιτέρω αναζήτηση και εξερεύνηση κάθε πράγμα. Η διαφορά του, όμως, με τους σοφιστές, ήταν πως εκείνοι προέβαλαν αρνητικό συμπέρασμα σε αυτή την άρνησή τους. Επιχειρηματολογούσαν πως εφόσον δεν υπάρχει κανένας να ανακαλύψει μια αλήθεια, αυτή δεν υπάρχει, αλλά και να υπάρχει δεν έχει καμία σημασία εφόσον δεν ασκεί επιρροή σε κάποιο άτομο. Σε μία τέτοια αμφισβήτηση που γρήγορα κατέληγε σε άρνηση, ο Σωκράτης πρόβαλε μία θετική αμφισβητώντας παραδοσιακές έννοιες, ιδέες και αρχές. Είχε ως απώτερο στόχο την ανακάλυψη κάθε βαθύτερης αλήθειας, εκείνης που στέκει αναλλοίωτη στο χρόνο, ανεπηρέαστη από τις συγκυρίες και εντελώς ανεξάρτητη από την ανθρώπινη χειραγώγηση.

2.3 Η ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ ΚΑΙ Η ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΟΥ ΣΩΚΡΑΤΗ

Είναι γνωστό πως ο Σωκράτης ήταν ένας εξαιρετικός ομιλητής και φιλόσοφος. Όταν τον ρωτούσαν ποιοι ήταν οι δάσκαλοι του, εκείνος απαντούσε ότι ήταν «*αυτοδίδακτος*» μια λέξη που τη χρωστάμε σε αυτόν, την οποία επινόησε για να πει ότι ο ίδιος δίδασκε τον εαυτό του. Ήταν, συνεπώς, αυτοδίδακτος στη φιλοσοφία ή κατά τα λεγόμενά του σε κάποιες περιπτώσεις, «*αυτουργός της φιλοσοφίας*». Κάποιες ενδείξεις δείχνουν πως ίσως για λίγον καιρό ήταν μαθητής του Αρχέλαου, μαθητή του Αναξαγόρα. Σε κάθε δημόσια ομιλία του συγκέντρωνε γύρω του όλα τα πλήθη, λόγω της εξαιρετικής ομιλίας του, της ευφράδειάς του, αλλά και του μοναδικού τρόπου σκέψης του. Ο

τρόπος και το πλαίσιο διδασκαλίας του διέφερε από τα συνηθισμένα και κλασικά πρότυπα. Ως δάσκαλος και ως φιλόσοφος, συμπεριλαμβανομένης και της ανθρώπινης ιδιοσυγκρασίας του, δεν ήθελε να διδάσκει μόνο βασικές γνώσεις στους μαθητές του. Επεδίωκε να τους διδάξει τις αξίες για να πορευτούν στη ζωή τους, τις βαθύτερες ιδέες και έννοιες, τα νοήματα για πάσης φύσεως θέματα αλλά και τους τρόπους καλής συμπεριφοράς. Έθεσε ως στόχο να δημιουργήσει ολοκληρωμένους και ενάρετους ανθρώπους. Τους εφοδίασε με τα απαραίτητα αγαθά για να είναι σωστοί άνθρωποι και πολίτες, τόσο ως προς τον ίδιο τους τον εαυτό, όσο και ως προς τον οικογενειακό και κοινωνικό περίγυρό τους.

Επιπλέον, απεχθανόταν την άπληστη συμπεριφορά κάποιων μαθητών αλλά και συμπολιτών του, οι οποίοι ενδιαφέρονταν πιο πολύ για την υλική επιτυχία και την απόκτηση πλούτου, παρά για την ευημερία της ψυχής τους. Δεν μπορούσε να δεχτεί πως για μια μερίδα ανθρώπων, κάθε υλικό αγαθό, απόλαυση και κατάκτηση, είναι δυνατόν να θεωρηθεί ισάξια με το να έχει κανείς μία πληθώρα αρετών, ηθικών αξιών και προσωπική ευημερία. Για τον λόγο αυτό κατά την όλη εκπαιδευτική διαδικασία που ακολούθησε από την πρώτη στιγμή που δίδαξε, έως και την τελευταία μέρα της ζωής του, υιοθέτησε και πορεύτηκε με δύο βασικές και ουσιώδεις μεθόδους, τη διαλεκτική και τη μαιευτική (για τις οποίες θα γίνει λόγος παρακάτω). Σαν επιπλέον εκπαιδευτική μέθοδο, επέλεγε συχνά τη διατύπωση διάφορων ερωτημάτων προβληματισμού στο ποικιλόμορφο κοινό του και ιδίως στους νέους. Ήθελε να τους αφυπνίσει για διάφορες καταστάσεις και γεγονότα, να τους παρακινήσει να αναρωτηθούν αλλά και να προβληματιστούν τί είδους πράγματα έχουνε περισσότερη σημασία για εκείνους. Προπάντων τους έθετε το βασικό ερώτημα, για το αν επιθυμούν να θυσιάζουν την πνευματική πραγμάτωση του εαυτού τους στο βωμό των υλικών απολαύσεων και κατακτήσεων.

Συχνά, ο Σωκράτης εναντιώνονταν μέσω της διδασκαλίας του σε κάποιους συμπολίτες του. Μέσω διαλόγου τους εξηγούσε με ακριβή επιχειρηματολογία ότι δεν θα έπρεπε κανείς να νοιάζεται μόνο για την οικογένεια, την εργασία και τις πολιτικές ευθύνες του, αλλά και για την βελτίωση της ψυχικής και πνευματικής τους κατάστασης. Επομένως, η διδασκαλία κάθε αρετής και αξίας ήταν απαραίτητη για την επίτευξη αυτών των σκοπών. Ο Σωκράτης πίστευε ότι ο καλύτερος τρόπος να ζει κανείς ήταν να επικεντρωθεί στην αυτοεξέλιξη και όχι στο κυνήγι του υλικού πλούτου. Ο φιλόσοφος θεωρούσε ότι κανένας άνθρωπος δεν μπορεί να εξελιχθεί και να πορευτεί στη ζωή του χωρίς αξίες. Εξηγούσε ότι δεν επιτυγχάνεται έτσι η προσωπική και συλλογική πληρότητα και το άτομο δεν είναι πλήρως αποδεκτό ούτε από τον εαυτό του, αλλά ούτε και από την κοινωνία. Υποστήριζε σχετικά με αυτό πως όσα και αν καταφέρει ένας άνθρωπος, ακόμα και τα μέγιστα

δυνατά, κάποια στιγμή στη ζωή του μπορεί να τα χάσει όλα. Με τα επιτεύγματά του μπορεί να χάσει και ένα κομμάτι του εαυτού του, λόγω της δυσaráσκείας και όλων των επερχόμενων αρνητικών συναισθημάτων απέναντι σε μια ανεπιθύμητη κατάσταση και στον ίδιο του τον εαυτό. Για τον λόγο αυτό εξηγούσε ότι είναι αναγκαίο να είναι κανείς οπλισμένος με αξίες και αρετές, εφόσον χάρη σε αυτές θα μπορεί να ξεπεράσει κάθε εμπόδιο και να μη πάψει να εκτιμά και να σέβεται τον εαυτό του, όσες δυσκολίες και αν του επιφυλάσσει το πεπρωμένο του.

Έδινε, ακόμη, βαρύτητα στην συλλογικότητα και το ομαδικό πνεύμα. Πάντα παρότρυνε τους άλλους να επικεντρωθούν περισσότερο στις φιλίες και στην αίσθηση της κοινότητας και θεωρούσε πως αυτός είναι ο καλύτερος τρόπος να μεγαλώσουν όλοι μαζί σαν λαός. Τους ωθούσε να έχουν ανεπτυγμένο το αίσθημα της ομαδικότητας και να πορεύονται έτσι, προτάσσοντας επίσης εκείνο της ομόνοιας και της αλληλεγγύης. Αυτός ο τρόπος που εφαρμόζει ο Σωκράτης δεν είναι τίποτα άλλο από μία στοχαστική διαδικασία, μία μαθησιακή ενέργεια, κατά την προσπάθειά του να βρει την αλήθεια απελευθερωμένος από κάθε μορφής σύστημα και έλεγχο. Υποστήριζε θερμά και με ακεραιότητα πως αλήθεια είναι αυτή που είναι, σταθερή και αναλλοίωτη στο χρόνο αλλά και ανεπηρέαστη από συγκυρίες. Για αυτό χρησιμοποιούσε τα μέσα που είχε διαθέσιμα για να την ανακαλύψει, τόσο στον εαυτό του, όσο και στους συμπολίτες του.

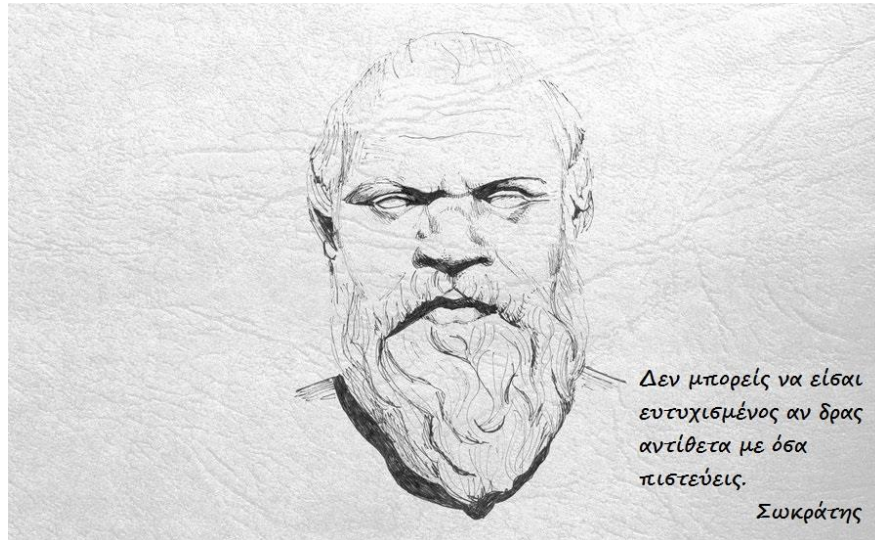
Η διδασκαλία του ήταν από την αρχή κατακριτέα από μία μεγάλη ομάδα ατόμων, εφόσον δεν θύμιζε σχεδόν σε τίποτα τις παραδοσιακές μεθόδους εκμάθησης αλλά και επειδή ο Σωκράτης υποστήριζε ακράδαντα τα λεγόμενα και τις πεποιθήσεις του. Ένας από τους λόγους που κατακρίθηκε ο ίδιος ο φιλόσοφος αλλά και οι μέθοδοι και το περιεχόμενο της διδασκαλίας του, ήταν η σχέση του ανθρώπου με τις θεϊκές παρουσίες. Αυτή τη σχέση όχι μόνο δεν ανέπτυξε ο Σωκράτης στις διαλέξεις του, αλλά στάθηκε επικριτικά προς τη σχέση ανθρώπου-θεού. Δεν επιθυμούσε να υιοθετήσει την σύγχρονη και μη-παραδοσιακή πνευματικότητα και άσκηση που δίνει έμφαση στην ιδιαίτερη ένωση του ανθρώπου με το θείο, αλλά προσπαθούσε για το ακριβώς αντίθετο. Ήθελε ο κόσμος που τον πλησίαζε και τον άκουγε στις ομιλίες του, ειδικά οι νέοι μαθητές του, να μη βασίζονται μόνο σε ανώτερες θεϊκές υπάρξεις και σε όσα εκείνες πρεσβεύουν. Επεδίωκε να μπορούν με τις αρετές και τις αξίες καθώς και την αναπτυγμένη τους οξυδέρκεια και κριτική σκέψη, να επεξεργάζονται καθετί και να στέκονται είτε δεκτικά είτε απορριπτικά απέναντί του. Ήθελε ο καθένας να μπορεί να σκέφτεται και να μην παρεκκλίνει από τις πεποιθήσεις του, ώστε να είναι εξασφαλιστεί έτσι την ακεραιότητα του χαρακτήρα του. Δεν ήθελε να γίνει κανένας μαθητής και συμπολίτης του έρμαιο των όσων πραγμάτων ήθελαν να προβάλλουν, ενδεχομένως, κάποιες ανώτερες προσωπικότητες. Αντίθετα τους έπειθε κανείς να μην θεωρεί τον εαυτό του υποδεέστερο

και να τον υποβιβάζει, αλλά να είναι όλοι δυναμικοί πολίτες με αυτονομία και κυρίως ελεύθερη βούληση. (*Εναλλακτική Δράση*).

Η όλη διδασκαλία του Σωκράτη, έχει απασχολήσει ανά τους αιώνες κάθε άτομο-ερευνητή, εκπαιδευτικό, ιστορικό, κ.ά, λόγω της ιδιαιτερότητάς της. Καθώς και δεν αποτελούσε μία παραδοσιακή διαδικασία εκμάθησης, με την κλασική τουλάχιστον έννοια, θεωρήθηκε πιο ανθρωπιστική εκπαιδευτική μέθοδος. Αποδεδειγμένα, ξέφευγε από τα καθιερωμένα και δεν αφορούσε την παραδοσιακή μετάδοση γνώσεων. Άλλαξε την εκπαίδευση με την παραδοσιακή έννοια που την αντιλαμβάνεται ένα πλήθος ατόμων από το τότε έως και το τώρα, ενώ αποτέλεσε καινοτομία η οποία κληροδοτήθηκε από αιώνα σε αιώνα και από γενιά σε γενιά. Μία τέτοια διαδικασία μάθησης για την οποία γίνεται λόγος τόσα χρόνια, δεν είναι δυνατόν να μην αφήσει το δικό της στίγμα και να προβάλλει τη διαφορετικότητά της, προκειμένου να αλλάξει τον τρόπο που εφαρμόζεται η εκπαίδευση. Μία τέτοια, συνεπώς, διαδικασία μάθησης κατάφερε ο φιλόσοφος να δημιουργήσει και να καταστήσει πρότυπο και παράδειγμα προς μίμηση. Μία διαδικασία που προσπερνάει τη στείρα μετάδοση γνώσεων και εστιάζει στο να μεγαλώνει κάθε κοινωνία σωστούς και αφυπνισμένους ανθρώπους και πολίτες. Για τον λόγο αυτό, χαρακτηρίστηκε από πολλούς ερευνητές σήμερα ως «διαδικασία της αφυπνίσεως», χάρη στην ανθρωποκεντρική στροφή και κατεύθυνση που ακολούθησε ο φιλόσοφος, αφηφώντας την απλή μεταλαμπάδευση γνώσεων και ιδεών.

Με επιμονή και υπομονή ο Σωκράτης προσπαθούσε και επεδίωκε να κάνει τους ακροατές του να αντιληφθούν την πραγματική ουσία της ζωής και κάθε κατάστασης. Δεν ήθελε να περιορίζονται οι γνώσεις και οι δραστηριότητές τους μόνο στην κάλυψη των καθημερινών αναγκών τους και στην εκπλήρωση των υλικών απολαύσεων και επιθυμιών τους. Απώτερος σκοπός του ήταν μέσα από τα διδασκόμενά του, να αφυπνίσει το κοινό του και να το οδηγήσει στο ενδιαφέρον και στην μέριμνα για την πνευματική υγεία του καθενός. Να το κάνει να αντιληφθεί πως μόνο όταν είναι πνευματικά ολοκληρωμένος κανείς, μπορεί να επιτύχει όσα επιθυμεί και ονειρεύεται στη ζωή του. Να συνειδητοποιήσει πως η μετριότητα και η κακή κατάσταση της πνευματικότητας κάποιου, μπορεί να καταστρέψει θεωρητικά και πρακτικά την κατάκτηση κάθε στόχου και να οδηγήσει το άτομο σε ακραίες και ανάρμοστες συμπεριφορές. Όπως, εύλογα διαπιστώνει κανείς, ο φιλόσοφος ως ανήσυχο και πιο σύγχρονο για την εποχή του άτομο, είναι λογικό να μη θέλησε ποτέ να διδάξει υιοθετώντας τα κλασικά πρότυπα της κοινωνίας του 5^{ου} αιώνα. Επέλεξε τη μοναδικότητα και τη διαφορετικότητα του χαρακτήρα και της προσωπικότητάς του, προσαρμόζοντάς την στην μεγάλη ποικιλομορφία του κοινού του. Η προχωρημένη, όμως, αντίληψή του, η ευσυνειδησία και η

εκπαίδευση που παρείχε στους ακροατές του και ιδιαίτερα στους νέους ακόλουθούς του, κατακρίθηκε από τις ανώτερες προσωπικότητες και τους αντιπάλους του. Οδήγησε έτσι στη σπίλωση του ονόματος και της φήμη του Σωκράτη, η οποία μετέπειτα του κόστισε την ίδια του τη ζωή.

Εικόνα 6 Απόφθεγμα Σωκράτη (πηγή: <https://www.psychografimata.com>)

2.4 ΔΙΑΛΕΚΤΙΚΗ ΚΑΙ ΜΑΙΕΥΤΙΚΗ ΜΕΘΟΔΟΣ

Ο Σωκράτης πορεύτηκε στην ζωή του χρησιμοποιώντας ως όπλα, δύο πολύ σημαντικές μεθόδους κατά την όλη διαδικασία αναζήτησης της αλήθειας. Αυτά ήταν η *διαλεκτική* και η *μαιευτική* μέθοδοι. Πιο συγκεκριμένα, η διαλεκτική μέθοδος αποτέλεσε το μέσο για τον έλεγχο και την εξαγωγή συμπερασμάτων. Αρχικά, η λέξη διαλεκτική, προέρχεται από το *διά+λέγω,-ομαι (διαλέγομαι)* και σημαίνει διάλογος. Τόσο η ίδια η λέξη, όσο και η σημασία της, στη σωκρατική μορφή και χρήση, δεν περιορίζεται απλώς στην έννοια του διαλόγου, με την ιδιότητα της απλής συζήτησης-κουβέντας. Είναι πολύ περισσότερο ο τρόπος που, μέσω του διαλόγου, οδηγεί στην λεκτική αντιπαράθεση με σοβαρή επιχειρηματολογία και στην μετέπειτα σταδιακή αναίρεση των θέσεων του ενός συνομιλητή με τον άλλο. Έχει βεβαίως ως τελικό σκοπό της προσπάθειας και επιδίωξη εξαγωγής μιας νέας αλήθειας, ενός νέου συμπεράσματος. Ο συνομιλητής του Σωκράτη, επομένως, εκθέτει μία αρχική άποψη αναφορικά με ένα θέμα το οποίο πρόκειται να συζητηθεί, και η οποία πρέπει να είναι δομημένη και σαφώς ολοκληρωμένη. Ο διάλογος ανάμεσα στους δύο συνομιλητές ξεκινάει με την διατύπωση απλοϊκών ερωτήσεων και έτσι ο ένας ομιλητής εξαναγκάζει τον άλλο να φτάσει στην ακραία απόρροια των θέσεων που υποστήριξε. Φαίνεται έτσι η απόδειξη της σαθρότητας των

λογικών επιχειρημάτων που εκείνος υποστήριξε. Πιο απλά, ο φιλόσοφος κατάφερνε να φτάσει τον συνομιλητή του σε λογικές αντιφάσεις, οι οποίες φανέρωναν την ανυπόστατη ουσία των λεγομένων του. (Βαβίτσας, 2019). Από το σημείο αυτό και έπειτα, ξανά αρχίζει μία καινούρια συζήτηση, ένας νέος διάλογος, κατά τον οποίο και πάλι ο Σωκράτης μέσω διάφορων ερωτημάτων, οδηγεί τον συνομιλητή του στην γενική αλήθεια. Την πρώτη αλήθεια όλων των πραγμάτων, την αποδεδειγμένη και βαθιά θεμελιωμένη.

Η δεύτερη μέθοδος που εφηύρε και χρησιμοποίησε ο Σωκράτης είναι η μαιευτική. Ως μαιευτική κατά βάση είναι γνωστή η δουλειά της μαμής – της μαίας, η οποία βοηθάει αλλά και συμπαραστέκεται στην ετοιμόγεννη γυναίκα κατά τον τοκετό. Μεταφορικά, επομένως, χρησιμοποιείται και η ονομασία μαιευτική που αποδόθηκε στην μέθοδο του φιλοσόφου. Όπως η μαία ξεγεννά το βρέφος από την μητέρα, έτσι και εκείνος προσπαθεί να ξεγεννήσει από τον συνομιλητή του κάθε αλήθεια. Χαρακτηριστικό ιδίως στους πλατωνικούς διαλόγους, είναι πως ο Σωκράτης, δεν αποφαίνεται ο ίδιος εκ των προτέρων, δηλαδή δεν παραθέτει πρώτος εκείνος κάποια θεωρία ή γνώμη. Η όλη διανοητική του προσπάθεια έγκειται στο να εξαχθεί η σωκρατική άποψη από το άτομο που στέκεται απέναντι κατά τον διάλογο. Χρησιμοποιώντας ως παράδειγμα και επιχείρημα τη δουλειά της μητέρας του ως μαία, ο Σωκράτης ομολογεί πως δεν γεννά ο ίδιος θεωρίες, αλλά προσπαθεί να βοηθήσει τον συνομιλητή του να γεννήσει κάποια θεωρία. Από την χρήση της μαιευτικής μεθόδου, παρουσιάζεται το συμπέρασμα πως για τον Σωκράτη κανένας άνθρωπος δεν γνωρίζει κάποια αλήθεια, τη μέγιστη ιδέα. Για τον λόγο αυτό η φιλοσοφική σκέψη στρέφεται στο να βοηθήσει τον άνθρωπο να ξανά θυμηθεί τις αποδεδειγμένες αλήθειες και να τις επαναφέρει στη μνήμη του.

Ο Σωκράτης δίνοντας συνεπώς προτεραιότητα στον συνομιλητή του, στόχευε αρχικά σε έναν πρώτο σχηματισμό εντύπωσης και εικόνας που θα σχημάτιζε για εκείνον. Επιθυμούσε έτσι να αντιληφθεί ως έναν βαθμό την ιδιοσυγκρασία του αντιπάλου του και να διαπιστώσει κατά πόσο οι απόψεις και η επιχειρηματολογία εκείνου ήταν όντως σταθερές και ισχυρές. Ταυτόχρονα προσπαθούσε να αντιληφθεί και να προσχεδιάσει στο νου του, την πορεία που ενδεχομένως θα ακολουθούσε η συζήτησή τους. Αυτό συνέβαινε καθώς ο φιλόσοφος προσπαθούσε να κάνει πρώτο τον αντίπαλό του να εκδηλώσει και να αφουγκραστεί κατά τη συζήτηση τους όσα πρεσβεύει η σωκρατική αμφισβήτηση για να φτάσουν έτσι από κοινού και οι δύο συνομιλητές στην ίδια παραδοχή για την αλήθεια. (Κοπιδάκης, et al, (2016), σελ.30-31).

Οι δύο αυτές μέθοδοι αναπτύχθηκαν και χρησιμοποιήθηκαν από τον Σωκράτη σε όλη τη διάρκεια της ζωής του κατά της λεκτικές μονομαχίες που είχε με τους αντίπαλους συνομιλητές του.

Τόσο η διαλεκτική, όσο και η μαιευτική εφαρμόστηκαν σε διάφορα θέματα και σε διάφορους ανθρώπους όπως πχ. οι σοφιστές, άλλοι φιλόσοφοι της εποχής, λόγιοι κλπ. Αρχικά ο Σωκράτης εφάρμοσε τις μεθόδους του σε πολιτικά θέματα. Κατά την εποχή εκείνη ήταν εξαιρετικά συχνό φαινόμενο να ασχολούνται σχεδόν όλοι οι άνθρωποι, κάθε κοινωνικής κατάστασης και κατηγορίας με ζητήματα πολιτικής. Αυτό ίσχυε ιδίως για τους σοφιστές και τους φιλοσόφους. Εκείνοι, αρχικά, εστίαζαν την προσοχή τους στην πολιτική καθώς προσέλκυαν έτσι μεγάλο αριθμό οπαδών, σχετικά με ένα φλέγον ζήτημα που ανέκαθεν αποτελούσε μεγάλο θέμα συζήτησης. Εύλογα μπορεί να γίνει αντιληπτό πως η πολιτική ήταν ένα πεδίο συζήτησης που οι φιλόσοφοι δεν ήταν ιδιαίτερα αρμόδιοι για να αναπτύσσουν στις ομιλίες τους, γεγονός το οποίο άλλαξε μετέπειτα χάρη στην ισχυρή προσωπικότητα του Σωκράτη. Έχει λεχθεί χαρακτηριστικά για τον φιλόσοφο ότι *«κατέβασε τη φιλοσοφία από τα άστρα στη γη»*, με την έννοια ότι οι φιλόσοφοι χάρη σε εκείνον, σταμάτησαν να ασχολούνται με θέματα που αφορούσαν τα φυσικά φαινόμενα. Έστρεψαν το ενδιαφέρον τους περισσότερο σε θέματα που σχετίζονταν με τον ίδιο τον άνθρωπο και την υπόστασή του, την κοινωνία.

Ο σωκρατικός τρόπος σκέψης κατάφερε να αλλάξει τα δεδομένα πολλών χρόνων, σε αντίθεση με των σοφιστών που έδειχναν χρησιμοθηρικό ενδιαφέρον σε ανθρωπιστικά και κοινωνικά ζήτημα. Το ενδιαφέρον του Σωκράτη επικεντρωνόταν όχι μόνο στον σωστό τρόπο ζωής και δράσης, αλλά στη δημιουργία και στη θέση ισχυρών θεμελίων για την σοβαρή αναζήτηση και τον αμετάκλητο καθορισμό της έννοιας της αρετής, της καλοσύνης αλλά και της σοφίας. Η αναζήτηση δεν περιορίστηκε εκεί. Επεκτάθηκε και στην εύρεση του νοήματος κάθε ηθικής έννοιας, που παραμένει ανεπηρέαστη από τα κοινωνικά και πολιτικά δρώμενα, τις συγκυρίες και την δυνατότητα αντίληψης κάθε ανθρώπου. Συμπερασματικά, ο Σωκράτης προσπάθησε και εν τέλει κατάφερε να συμβάλει στη βελτιστοποίηση τη ζωής των ανθρώπων μέσω της προσφοράς πολλών και ποικίλων εννοιών και αξιών, ώστε να εξασφαλίσει για την κοινωνία την μέγιστη πληρότητα και ολοκλήρωση του είναι της. Συνεπώς, επιδίωξε μέσα από την έρευνα και την προσφορά του, να κάνει τους ανθρώπους ολοκληρωμένους, όσον αφορά και το πρακτικό κομμάτι της ζωή τους με τις διάφορες δραστηριότητες και τον τρόπο ζωής. Εστίασε σαφώς και στο πνευματικό κομμάτι, προσπαθώντας να κάνει τον καθένα ξεχωριστά να έχει ήθος, αξιοπρέπεια και να φτάσει στη μέγιστη και βέλτιστη διαμόρφωση της προσωπικότητάς του.

2.5 ΟΙ ΚΑΤΗΓΟΡΙΕΣ ΤΩΝ ΑΝΤΙΠΑΛΩΝ ΤΟΥ ΦΙΛΟΣΟΦΟΥ

Χαρακτηριστικό κεφάλαιο στη ζωή του Σωκράτη ήταν ο θάνατος του και ο τρόπος που αυτός εκτυλίχτηκε. Ασφαλώς, θα ήταν αναμενόμενο και ενδεχομένως, ως ένα βαθμό και δεδομένο ότι για μια προσωπικότητα σαν του Σωκράτη, ο θάνατός του ανεξαρτήτως πως θα επερχόταν, θα ήταν ο πρότερος, ο αρμόζων και σαφώς θα απονέμονταν τιμές απέναντι σε έναν άνθρωπο του κύρους του. Εντούτοις, όμως, ο θάνατος του διέφερε από τον προσδοκώμενο, αλλά μεγάλη εντύπωση και έντονο προβληματισμό προκαλεί η ζωή του και η αντιμετώπισή του από τους συνανθρώπους του, πριν κοπεί το νήμα της ζωής του. Πιο συγκεκριμένα, ο φιλόσοφος βρέθηκε γενικότερα κατά τη διάρκεια της ζωής και της διδασκαλίας του, αντιμέτωπος με διάφορες συκοφαντίες και κατηγορίες που του επέρριπταν οι αντίπαλοί του και οι ανώτερες προσωπικότητες της εποχής. Ένας από τους πιο γνωστούς κατηγορούς του ήταν ο ποιητής Μέλητος, μοναδική δόξα του οποίου αποτελεί το γεγονός πως αποτέλεσε έναν από τους μηνυτές του Σωκράτη. Οι άλλοι δύο γνωστοί μηνυτές του είναι ο Άνυτος και ο Λύκων. Ο πρώτος ήταν πλούσιος βυρσοδέψης και γνωστός πολιτικός, ο οποίος είχε εκλεγεί και στρατηγός το 409 π.Χ. και είχε εξοριστεί από τους Τριάκοντα Τυράννους. Ο δεύτερος, αντίθετα, ήταν ρήτορας.

Ειδικότερα, η αρχική κατηγορία που αποδόθηκε στον φιλόσοφο ήταν αυτή για αθεΐα. Είχε καταστεί δεδομένο και αδιαμφισβήτητο από κάθε αντίπαλο του και όχι ομοϊδεάτη του, ότι δεν πιστεύει σε καμία πραγματική θεότητα και πως προσβάλλει την οντότητα και την σημασία τους για τον λαό. Πίστευαν ακόμη και διατυμπάνιζαν πως ο φιλόσοφος όχι απλά δεν τάσσεται με το μέρος των θεών, αλλά πως είναι τόσο αναίσχυντος που τολμά, κατά τα λεγόμενά τους, να εισάγει νέες θεότητες-δαιμόνια. Τολμούσε έτσι να αψηφήσει τόσο τις θεϊκές οντότητες, όσο και τους ανώτερους άρχοντες της κοινωνίας του, θεωρώντας τον εαυτό του ανώτερο όλων των άλλων. Η κατηγορία αυτή του επιρρίφθηκε γιατί ο Σωκράτης είχε δημόσια αναφερθεί στο προσωπικό του δαιμόνιο. Πρόκειται για έναν χαρακτηρισμό που ο ίδιος απέδωσε στην εσωτερική φωνή που ένιωθε ότι του μιλάει μέσα του, στο κεφάλι του. Συνεπώς, κάτι αντίστοιχο σαν *την φωνή της συνείδησης* που ο κάθε άνθρωπος θα έπρεπε να έχει, προκειμένου να διαχωρίζει το καλό από το κακό, το πρότερον από τα απρεπή και με βάση αυτά να πράττει και να πορεύεται στη ζωή του αντίστοιχα. Αυτή η εξήγηση, όμως, παρερμηνεύτηκε από τους αντιπάλους του, οι οποίοι αντίθετα με την πραγματική απόδοση της έννοιας του δαιμονίου, επέλεξαν να αποδώσουν μία δική του. Παραλλήλιστα το δαιμόνιο αυτό με κάποια άλλη θεϊκή ύπαρξη την οποία κατά εκείνους, εισήγαγε ο Σωκράτης και υποβίβασε έτσι κάθε άλλη προσωπικότητα. Αυτή είναι ακριβώς η λεπτομέρεια που γνώριζαν όσοι τον ακολουθούσαν και

παρακολουθούσαν τις ομιλίες του, σε αντίθεση με εκείνους που έπλαθαν σενάρια και σκευωρίες εις βάρος του.

Επιπλέον, θεώρησαν πως ο φιλόσοφος ήταν αδιαμφισβήτητα άθεος αλλά και βλάσφημος, εφόσον τόλμησε να εισάγει νέα δαιμόνια-θεότητες και να επηρεάσει έτσι τους ακροατές του και ειδικά τους νέους. Θεώρησαν πως έκανε λόγω για μια ανώτερη θεότητα από εκείνες της εποχής του, κυρίως επειδή δεν δίδασκε ποτέ στις ομιλίες του για την ένωση του ανθρώπου με κάθε θεό. Ο φιλόσοφος ήταν γνωστό πως είχε εστιάσει το ενδιαφέρον του στην ανθρώπινη υπόσταση και καλλιέργεια του πνεύματος, ενώ δεν σταμάτησε να επιστεί την προσοχή του στην εκμάθηση αξιών και ηθών σε κάθε μαθητή του. Είχε επιλέξει μία πιο ανθρωποκεντρική διδασκαλία, με ανθρωπιστικό περιεχόμενο, στην οποία δεν ταίριαζε ούτε άρμοζε μία ομιλία περί ανώτερης ένωσης ανθρώπου-θείου. Ήταν αντίθετος με αυτή την ιδεολογία ακόμη και σαν άνθρωπος εκ πεποιθήσεως και λόγω συγκεκριμένης ιδιοσυγκρασίας και ενέμενε σε αυτή με πλήρη ακεραιότητα, ώστε για τον αυτό να μην προβάλλει θρησκευτικό περιεχόμενο. Το γεγονός που δεν μπόρεσαν ποτέ να δεχτούν και να αποδεχτούν οι κατήγοροί του, είναι ότι ένας άνθρωπος που πιστεύει σε κάτι θεϊκό με διαφορετικό τρόπο από τον παραδοσιακό, δεν σημαίνει πως είναι άθεος. Ακόμη, αυτός που διατηρεί την σταθερότητα των λεγομένων του και δεν παρεκκλίνει από τις πεποιθήσεις του, δεν είναι θρασύς, αλλά αξιέπαινος και παράδειγμα προς μίμηση. Κάθε κατηγορία, βέβαια, ενισχύθηκε και από το συμβάν που έλαβε χώρα στο μαντείο των Δελφών. Σε αυτό δηλαδή με τον χρησμό του θεού Απόλλωνα και τον τιμητικό χαρακτηρισμό που αποδόθηκε στον φιλόσοφο ως πιο σοφός όλων των φιλοσόφων, στον οποίο βέβαια εκείνος στάθηκε απορριπτικά.

Γενικότερα, αυτό που δεν έγινε αντιληπτό και κατανοητό είναι πως δεν απέρριψε τον χαρακτηρισμό που του απέδωσαν λόγω υποβιβασμού και ασέβειας ή προσβολής απέναντι στον θεό και στο μαντείο, αλλά λόγω σεβασμού και ταπεινοφροσύνης. Μια ακόμη ισχυρή κατηγορία που επέρριψαν στον φιλόσοφο, η οποία στάθηκε πιο σοβαρή και τον οδήγησε και σε σκληρή δίκη ήταν αυτή περί διαφθοράς των νέων. Αυτή είναι και η πιο γνωστή κατηγορία που είχε να αντιμετωπίσει ο φιλόσοφος, ενώ στάθηκε τόσο ισχυρή και θορυβώδης, που αποτέλεσε την πραγματική αιτία δίωξής του, εφόσον έστειλε τον Σωκράτη σε δίκη αλλά και στο εκτελεστικό απόσπασμα. Ειδικότερα, οι αντίπαλοί του κατηγόρησαν τον φιλόσοφο με αφορμή την στενή σχέση που είχε με τους νεαρούς μαθητές του. Η σχέση αυτή διαμορφώθηκε χάρη στην προσωπικότητα και τον τρόπο που είχε ο Σωκράτης όταν μετέδιδε τις γνώσεις του στους μαθητές του. Αποτελούσε ένα ισχυρό παράδειγμα προς μίμηση για εκείνους ενώ ήταν πρότυπο λόγω της ειλικρίνειάς του αλλά της σκληρότητας των λεγομένων του.

Αυτά τα δύο βασικά χαρακτηριστικά, σε συνδυασμό με την αυθεντικότητα, την ακεραιότητα, το θάρρος, ήταν που έκαναν τους νέους να μαγεύονται. Επίσης το πόσο ατρόμητος ήταν ο φιλόσοφος όταν υπερασπιζόταν τον εαυτό του και τα επιχειρήματά του μπροστά σε οτιδήποτε μη αληθές, τους έκανε να τον ακολουθούν ως πιστοί οπαδοί του. Στις ομιλίες του στις δημόσιες αγορές, τα νεαρά παιδιά έβλεπαν τον δάσκαλό τους, με ένα εξαιρετικό «παιχνίδι» ερωτήσεων-απαντήσεων και επιχειρημάτων, να ξεσκεπάζει την ψευδή σοφία των σοφιστών. Έφτανε έτσι στην ανακάλυψη της μοναδικής αλήθειας των θέσεων που αναπτύχθηκαν και υποστηρίχθηκαν από τους συνομιλητές. Μέσω αυτής της διαδικασίας, είναι αντιληπτό πως ο Σωκράτης ενώ ξεσκέπαζε την σαθρότητα των συνομιλητών και αντιπάλων του, ταυτόχρονα κατάφερνε να κερδίσει την αντιπάθειά τους. Θεωρούσαν όχι μόνο πως τους προσβάλλει και τους ντροπιάζει αφού με την ισχυρή του επιχειρηματολογία ο φιλόσοφος κατάφερνε πάντα να αποδεικνύει καθετί αναληθές. Πίστευαν ότι ο τρόπος με τον οποίο τον οποίο εκφραζόταν και τα επιχειρήματά του, ήταν μία ειδικής γοητεία που ασκούσε στη νεολαία. (Κοπιδάκης, et al, (2016), σελ.31).

2.6 Η ΔΙΚΗ ΚΑΙ Ο ΘΑΝΑΤΟΣ ΤΟΥ ΣΩΚΡΑΤΗ

Απέναντι σε όλες τις κατηγορίες που προσάφθηκαν στον Σωκράτη, εκείνος κατάφερε να σταθεί με κύρος, αξιοπρέπεια και σεβασμό απέναντι τόσο στον ίδιο του τον εαυτό, όσο και απέναντι στους κατηγορούς του. Αυτό και μόνο το γεγονός αρκεί για να αποδείξει το ψυχικό του σθένος και την ανωτερότητα που έκανε τον φιλόσοφο να ξεχωρίζει και να διαφέρει από τους αντιπάλους του. Η δίκη του Σωκράτη έλαβε χώρα στο δικαστήριο της Ηλιαίας, το οποίο απαρτιζόταν από πεντακόσιους δικαστές οι οποίοι εκλέγονταν από τον συνολικό αριθμό των πιο ηλικιωμένων πολιτών. Εκεί ο φιλόσοφος κρίθηκε ένοχος με μέτρια πλειοψηφία. Κατά την δεύτερη ψηφοφορία που έγινε, η πλειοψηφία ψήφισε και αποφάνθηκε την καταδίκη του σε θάνατο. Ακόμη και στη δίκη του, είναι εντυπωσιακό ότι εμφανίζεται η σωκρατική ειρωνεία. Κατά την διάρκεια που εξελισσόταν η δίκη, σύμφωνα με τον ισχύοντα νόμο, το δικαστήριο έπρεπε να δώσει στον κατηγορούμενο το δικαίωμα να προτείνει και εκείνος κάποια ποινή που θα θεωρούσε κατάλληλη για εκείνον. Όταν του δόθηκε ο λόγος, αντί εκείνος να προτείνει πχ. την εξορία, πρότεινε την περιφρόνησή του, δηλαδή τόσο ως προς το ίδιο το δικαστήριο, όσο και ως προς τον θάνατο. Επιχειρηματολόγησε λέγοντας πως σε έναν άνθρωπο όπως αυτός, φτωχός αλλά ευεργέτης της πόλης του, το μόνο που θα ταίριαζε είναι να μπει στο πρυτανείο και να του παραχωρείται δωρεάν σίτιση, Έπειτα, εξηγώντας πως στην ηλικία του κανένας άνθρωπος δεν φοβάται τον θάνατο, πρότεινε το χρηματικό πρόστιμο της μίας μνας. Το

ποσό αργότερα ανέβηκε στις τριάντα μνες, χάρη στον Πλάτωνα, τον Κρίτωνα και άλλους φίλους του που μπήκαν ως εγγυητές εφόσον η περιουσία του Σωκράτη δεν ξεπερνούσε τις πέντε μνες.

Μετά την καταδίκη του, ο φιλόσοφος έμεινε στο κρατητήριο για περίπου έναν μήνα. Το ίδιο διάστημα πραγματοποιούνταν τα *Δήλια*, εορταστικές τελετές στον ιερό νησί του θεού Απόλλωνα, τη Δήλο. Οι Αθηναίοι είχαν στείλει εκεί τους αντιπροσώπους τους ως επίσημη αποστολή (*θεωρία*), καθώς και το ένα από τα δύο ιερά πλοία τους, την *Πάραλο*. Το γεγονός αυτό είναι ιδιαίτερα σημαντικό εφόσον σύμφωνα με το έθιμο, η εκτέλεση του κατηγορούμενου έπρεπε να γίνει μέχρι την ημέρα επιστροφής του πλοίου. Πολλοί ήταν αυτοί από τον κύκλο του Σωκράτη που προσπάθησαν να τον πείσουν και να τον βοηθήσουν να εναντιωθεί στο πόρισμα για την θανατική του καταδίκη ή και να αποδράσει, εφόσον κανείς δεν θεωρούσε δίκαιη αυτή την απόφαση. Εν τούτοις, ο φιλόσοφος αντιστάθηκε μέχρι και την τελευταία στιγμή στα λεγόμενα και τις πράξεις των φίλων του. Πίστευε ακράδαντα πως το γεγονός ότι αδικήθηκε από την κοινωνία και τους συμπολίτες του, δεν είναι λόγος για να διαπράξει και εκείνος αδικία εις βάρος τους. Συζητώντας με τους φίλους του για την σωτηρία της ψυχής του κάθε ανθρώπου και την δικαιοσύνη, ήπие το κώνειο που του δόθηκε και πέθανε ήρεμος και περήφανος μέσα στο κελί του δεσμοτηρίου. (Κοπιδάκης, et al, (2016), σελ.33-34).

Εικόνα 7 Τελευταία λόγια Σωκράτη στο δεσμοτήριο (πηγή: <https://www.defence-point.gr>)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

ΠΛΑΤΩΝΑΣ

3.1 ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

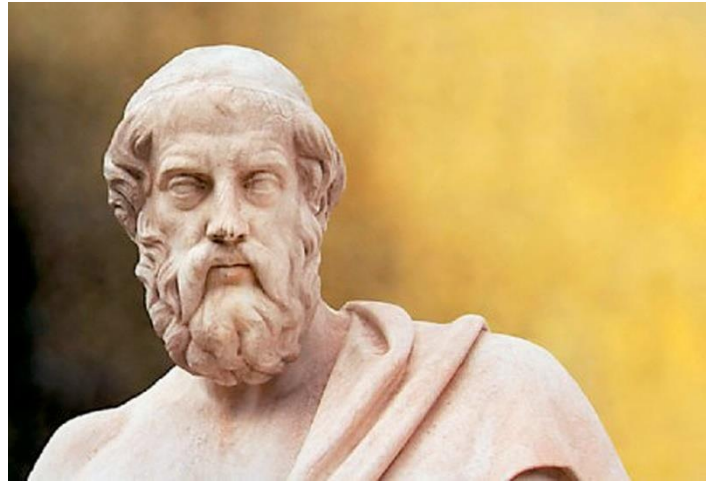
Μία επιπλέον εξαιρετική προσωπικότητα που στιγμάτισε την εποχή και την κοινωνία του 5^{ου} αιώνα, σκιαγραφείται στο πρόσωπο του Πλάτωνα. Είναι ίσως ο πιο γνωστός κι ο πιο πολυδιαβασμένος φιλόσοφος της αρχαιότητας. Ένα ιδιαίτερο στοιχείο που λίγοι άνθρωποι και ερευνητές γνωρίζουν για εκείνον, είναι πως το αληθινό όνομα του Πλάτωνα ήταν *Αριστοκλής*. Το *Πλάτωνα* ήταν ένα παρατσούκλι του, τον φώναζαν έτσι επειδή ήταν πλατύς, είχε δηλαδή πλατιούς και δυνατούς ώμους, πλατύ στήθος και αθλητικό παράστημα. Ήταν ένας ιδιαίτερος άνθρωπος, με ξεχωριστό μυαλό, νοοτροπία και χαρακτήρα, που έγραψε δική του ιστορία και άφησε ένα σημαντικό στίγμα ανά τους αιώνες έως και σήμερα. Διακρίθηκε τόσο σαν άνθρωπος όσο και σαν ένα άτομο που συνεισέφερε τα μέγιστα αγαθά και γνώσεις στον τομέα της εκπαίδευσης και της παιδείας. Αποτέλεσε και αποτελεί έως και σήμερα μία μορφή που ξεχώρισε και ξεχωρίζει, ενώ όπως και ο Σωκράτης, αποτελεί ένα πρότυπο για κάθε κοινωνία ανά του αιώνες.

Ο Πλάτωνας γεννήθηκε κατά το 428 π.Χ. και προερχόταν από μία αριστοκρατική οικογένεια και ήταν Αθηναίος και από τους δύο γονείς. Τα στοιχεία που είναι γνωστά για την οικογένειά του δεν είναι πολλά. Από τα λίγα, όμως, που μπορεί να μάθει κάποιος ερευνητής για εκείνον, είναι πως είχε βαθιές αθηναϊκές ρίζες, γονίδια και προγόνους. Πατέρας του ήταν ο *Αρίστωνας* και παππούς του ο *Αριστοκλής* με προέλευση από αρχοντικό γένος. Μητέρα του ήταν η *Περικτιόνη*, η οποία καταγόταν από παλιά αρχοντική γενιά Αθηναίων, εφόσον έφτανε μέχρι και τον Σόλωνα. Από αυτό το στοιχείο, εύλογα απορρέει και το συμπέρασμα πως προερχόταν από μία ιδιαίτερα ευκατάστατη οικογένεια. Αδελφός της ήταν ο *Χαρμίδης*, ο οποίος κατά τα νεανικά του χρόνια είχε επαφή και σχέση με τον Σωκράτη, ενώ είχε συνεργαστεί και με τους Τριάκοντα τυράννους. Σημαντικό γεγονός στη γενεαλογία της μητέρας του, είναι πως είχε θείο τον *Κριτία*. Ήταν προσωπικότητα που συνδέθηκε στενά με σοφιστικά κινήματα και είναι ιδιαίτερα γνωστός για τη συμμετοχή του στο ολιγαρχικό πραξικόπημα των Τριάκοντα Τυράννων, εφόσον διατέλεσε ηγέτης τους. Περισσότερα στοιχεία για τον ίδιο τον Πλάτωνα και τον βίο του, βρίσκονται σε ένα κείμενο που ονομάζεται «7^η επιστολή», το οποίο γράφτηκε από τον ίδιο ως γράμμα προς του Συρακούσιους φίλους του και αποτελεί ένα είδος αυτοβιογραφίας.

Όντας γόνος αθηναϊκής και δη αριστοκρατικής, ο Πλάτωνας σαφώς και θα λάμβανε την αντίστοιχη εκπαίδευση που άρμοζε σε ένα τέκνο μιας εξέχουσας αριστοκρατικής οικογένειας. Ως προς την εκπαίδευση και τη μόρφωση που έλαβε, διδάχθηκε την επιμελημένη μουσική παιδεία με την εκμάθηση μουσικών οργάνων και τραγουδιών. Παράλληλα, έλαβε και την απαραίτητη γυμναστική παιδεία όπως άλλωστε είθισται για κάθε τέκνο στην κοινωνία της Αθήνας, τόσο για λόγους ευρωστίας, όσο και για καλαισθησίας. Αργότερα, ως νεαρός, ασχολήθηκε με την τραγική ποίηση. Έγραψε μερικά πνευματικά έργα, τα οποία όμως κατέστρεψε λίγο μετά όταν γνώρισε τον φιλόσοφο Σωκράτη και δεν ασχολήθηκε ποτέ ξανά με την ποίηση. Κοντά του μαθήτευσε για ένα διάστημα, παίρνοντας πολλά θετικά στοιχεία, τα οποία αργότερα εφάρμοσε στον χαρακτήρα του και στον τρόπο σκέψης και πορείας του. Τα εφάρμοσε βέβαια και σε επαγγελματικό επίπεδο, όταν και εκείνος μετέπειτα ως φιλόσοφος, συνδέθηκε με πολλούς συμπολίτες του και μετέδωσε τις γνώσεις του. Στα έργα που έγραψε κατά τη διάρκεια της ζωής του και κληροδότησε στις μετέπειτα γενιές και κοινωνίες, είναι έντονα εμφανές το λογοτεχνικό ταλέντο του. Ξεχωρίζει για την εξαιρετική γραφή και τον μοναδικό τρόπο έκφρασης, που μαγεύει και συναρπάζει κάθε αναγνώστη, ενώ μέχρι και σήμερα τα έργα του αποτελούνε πηγή έμπνευσης. (Πλάτωνος Βιογραφία, 2011).

Ο Πλάτωνας, όπως και πολλοί άλλοι Αθηναίοι πολίτες, είχε ενδιαφερθεί κατά μία ορισμένη χρονική περίοδο της ζωής του, να απασχοληθεί και με τα πολιτικά θέματα και δρώμενα. Είχε ταχθεί και ασχοληθεί με την πιο έντιμη και ορθή πλευρά της πολιτικής. Το γεγονός πως τα μέλη της οικογένειάς του είχαν μία θλιβερή ανάμειξη με την ολιγαρχική μερίδα των Τριάκοντα, τον έκανε να δυσανασχετήσει και να αναθεωρήσει την εμπλοκή του στο κομμάτι της πολιτικής. Ένας επιπλέον λόγος που του προξένησε αρνητικά συναισθήματα, ήταν η θλιβερή απόπειρα της μετέπειτα αποκατεστημένης δημοκρατίας, να εκδικηθεί κάθε ολιγαρχική παράταξη ώστε να καταφέρει έτσι να καταδικάσει τον Σωκράτη σε θάνατο. Αυτοί ήταν δύο βασικοί λόγοι που προκάλεσαν τη μεγάλη αποστροφή του προς κάθε υπάρχουσα φιλοδοξία για την ενασχόληση με τα κοινά και την πολιτική στην τότε αθηναϊκή κοινωνία. Το τέλος του Σωκράτη, είχε σημαντική επιρροή στη μελλοντική ζωή του Πλάτωνα. Ειδικά μετά την απογοήτευση και τη δυσaréσκεια που του προκάλεσε ο θάνατος του φιλοσόφου, του οποίου τυγχάνει να ήταν μαθητής, ο Πλάτωνας έφυγε μαζί με άλλους συμπολίτες του και ταυτόχρονα σωκρατικούς για τα Μέγαρα. Εκεί θα βρισκόντουσαν με τον φιλόσοφο Ευκλείδη. Επιπλέον, οι πρώιμοι διάλογοι και τα κείμενά του γράφτηκαν κατά την πρώτη δεκαετία του θανάτου του Σωκράτη, τα οποία φέρουν τη σφραγίδα της σωκρατικής φιλοσοφίας.. Τέλος, ο Πλάτωνας υπηρέτησε δύο φορές ως

στρατιώτης κατά τη διάρκεια του Κορινθιακού πολέμου, εντός της διετίας του 395-394 π.Χ. (Γλυκοφρύδη-Λεοντσίνη, Σακελλίου, Λεοντσίνη, (2009), σελ.58).¹

Εικόνα 8 Πλάτωνας (πηγή: <http://www.haniotika-neo.gr/i-politia-tou-platona-to-pio-diavasmeno-vivlio-sta-korifea-panepistimia>)

3.2 ΤΑ ΤΑΞΙΔΙΑ ΤΟΥ ΠΛΑΤΩΝΑ ΚΑΙ ΟΙ ΓΝΩΡΙΜΙΕΣ ΤΟΥ

Ένα σημαντικό γεγονός για τον Πλάτωνα, είναι πως κατά τη διάρκεια της ζωής του πραγματοποίησε πολλά και διάφορα ταξίδια. Αυτά επίδρασαν σε μεγάλο βαθμό στη προσωπικότητά του αλλά και στην πορεία του αργότερα, τόσο σε προσωπικό επίπεδο, όσο και σε επαγγελματικό. Τα ταξίδια που έκανε τα ξεκίνησε αρκετά νέος, ενώ το πρώτο του ταξίδι το πραγματοποίησε κατά τη διετία του 398-390 π.Χ. Τότε, ταξίδεψε για πρώτη φορά στην Κάτω Ιταλία και την Σικελία. Σύμφωνα με μεταγενέστερες πληροφορίες που αντλούνται από διάφορες πηγές, είναι αρκετά πιθανό να κατευθύνθηκε και προς την Αίγυπτο και την Κυρήνη. Το πρώτο, όμως, αυτό ταξίδι που έκανε ο Πλάτωνας, είναι από τα πιο σημαντικά εφόσον είχε ιδιαίτερη και μεγάλη επίδραση στην πνευματική του εξέλιξη. Τότε γνώρισε και ήρθε για πρώτη φορά σε επαφή με τον Πυθαγορισμό και τον εξέχοντα εκπρόσωπό του, τον Αρχύτα τον Ταραντίνo. Παράλληλα, γνώρισε και τον Διονύσιο τον Ι', γνωστό τύραννο των Συρακουσών, αλλά και τον γαμπρό του, τον Δίωνα. Η γνωριμία αυτή, όμως, δεν είχε δυστυχώς ευχάριστη κατάληξη για τον Πλάτωνα, αλλά αντίθετα, ακολούθησε μία εξαιρετικά δυσάρεστη και αρνητική τροπή. Ο Δίωνας παρότρυνε τον νεαρό γαμπρό του να διδαχθεί από τον Πλάτωνα, ως φιλόσοφος που ήταν, την σοφία και την πολιτική. Εκείνος, πρόθυμος να μεταλαμπαδεύσει τις γνώσεις του, πίστεψε στις φαινομενικά καλές προθέσεις του τυράννου. Το

μόνο που κατάφερε από τη γνωριμία τους ήταν να εκδιωχτεί και να θέσει τη ζωή του σε μέγα κίνδυνο, εφόσον κινδύνεψε να πουληθεί ως σκλάβος στην Αίγινα.

Δυστυχώς, οι αρνητικές συνέπειες αυτής της γνωριμίας του Πλάτωνα με τον Δίωνα, δεν είχαν τελειωμό. Ο φιλόσοφος ενεπλάκη για αρκετά χρόνια σε μία υπόθεση η οποία είχε ακόμη περισσότερες απογοητεύσεις. Γύρω στο 367 π.Χ. ο Διονύσιος ο ΙΙ', διαδέχθηκε τον τύραννο πατέρα του και ο Δίωνας με δολοπλοκίες έπεισε τον Πλάτωνα πως ο νεαρός πλέον διάδοχος, ήταν ακόμη πιο πρόθυμος να δεχτεί από εκείνον τα φιλοσοφικά διδάγματα. Ο Πλάτωνας, όντας απογοητευμένος από την κατάσταση και την εξέλιξη των πολιτικών πραγμάτων στην Αθήνα, δεν είχε πάψει να μελετά την πολιτική θεωρία. Θεώρησε πως μπορούσε να μετατρέψει τον νέο τύραννο, σε ένα φιλόσοφο βασιλιά, έναν ιδανικό και εξαιρετο κυβερνήτη. Με απώτερο στόχο αυτή την προσπάθειά του για αλλαγή του τυράννου, επέστρεψε κατά το 366 π.Χ. στις Συρακούσες, όπου εν τέλει έπεσε «θύμα» των περιστάσεων και των πολιτικών συγκρούσεων ανάμεσα στο Διονύσιο και τον Δίωνα. Η άδοξη αυτή σχέση του Πλάτωνα με τους δύο ηγέτες, έληξε άδοξα όταν επέστρεψε για τρίτη φορά στη Σικελία το 361 π.Χ. Αντίκρισε μία εμπόλεμη κατάσταση και μία εμφύλια διαμάχη ανάμεσα στους δύο τυράννους, στην οποία όμως αυτή τη φορά είχαν εμπλακεί και διάφοροι άλλοι φιλόσοφοι, γεγονός που επέφερε μεγάλη απογοήτευση και θλίψη στον Πλάτωνα.

Τόσο τα ταξίδια αυτά, όσο και οι γνωριμίες που σύναψε ο φιλόσοφος, είχαν μόνο αρνητική τροπή και αντίκτυπο στη ζωή του. Ο Πλάτωνας διαπίστωσε μόνος του την φθορά στις προσωπικές σχέσεις, οι οποίες ευτελίζονται εντελώς όταν η πολιτική έχει ενεργό ρόλο σε αυτές. Κατάλαβε ότι και οι λόγιοι και σοφοί άνθρωποι μπορούν να χάσουν το κύρος και την ουσία τους όταν εμπλέκονται σε εμφύλιες διαμάχες, αντί να συγκροτούν τα πλήθη και τους ηγέτες τους. Παρά τις δύσκολες καταστάσεις, τις αντίξοες συγκυρίες και τις κακουχίες που συνάντησε στον δρόμο του, ο φιλόσοφος κατάφερε να ξεπεράσει κάθε εμπόδιο και να κρατήσει τον ακέραιο χαρακτήρα που είχε. Κατάφερε να συλλέξει στοιχεία ατόμων που θα τον έβλαπταν, ώστε στο μέλλον να προφυλάξει έτσι τον εαυτό του, αλλά και εμπειρίες μέσα από καταστάσεις, όπως πχ ο εμπειρία ενός τυραννικού πολιτεύματος. Αδιαμφισβήτητα σε κάθε ταξίδι που έκανε, κινδύνευε η ίδια του η ζωή, με μεγάλο ρίσκο να γινόταν σκλάβος και δούλος στα χέρια ανώτερων, τυράννων ηγετών. Ο Πλάτωνας σαφώς και πάλεψε ενάντια σε κάθε εχθρό που προσπάθησε να τον βλάψει και σε κάθε εμπόδιο που θα του στερούσε την ελευθερία του. Έτσι, κατάφερε να βρει τον δρόμο της επιστροφής για την πατρίδα του και για την πόλη του και να ζήσει ελεύθερος ξεκινώντας το έργο του, που έμεινε ανεξίτηλο ανά τους αιώνες. (Πλάτωνος Βιογραφία, 2011).

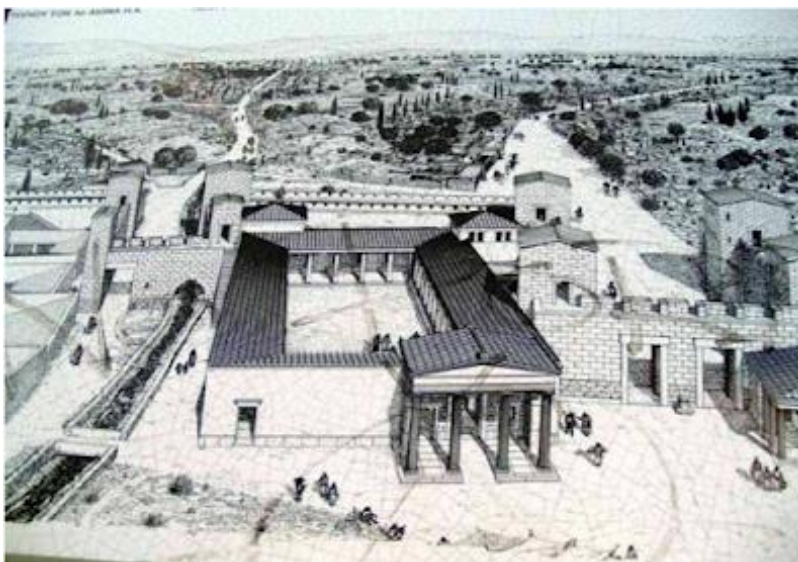
3.3 Η ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΠΛΑΤΩΝΟΣ

Μετά την επιστροφή του από τα ταξίδια του και τις δυσκολίες που αντιμετώπισε μέσα από τις αντίξοες συγκυρίες, ο Πλάτωνας κατάφερε να επιστρέψει στην πόλη του, την Αθήνα. Εκεί ίδρυσε λίγο αργότερα ένα από τα σημαντικότερα κτίσματα και σπουδαιότερα κέντρα εκπαίδευσης, μόρφωσης, πολιτισμού και κουλτούρας διεθνούς κύρους και κάλλους, την παγκοσμίως γνωστή σε κάθε άνθρωπο «*Ακαδημία Πλάτωνος*». Κατά την αρχαιότητα, η περίφημη αυτή σχολή θα λειτουργήσει μέχρι το 529 π.Χ. εφόσον τότε ο Ιουστινιανός την έκλεισε (αν και ήδη βρισκόταν σε πλήρη παρακμή). Είναι η πιο γνωστή και πιο φημισμένη από τις φιλοσοφικές σχολές που βρίσκονται στην Αθήνα. Ο χώρος στον οποίο στεγάζεται, ήταν ένα δημόσιο άλσος παλιότερα το οποίο ήταν αφιερωμένο στον Εκάδημο και ήδη από την αρχαιότητα λειτούργησε ως ένα από τα γνωστότερα και καλύτερα γυμνάσια της πόλης με στόχο τη γυμναστική των Αθηναίων εφήβων. Όλη η γύρω περιοχή ονομαζόταν *Ακαδήμεια* (από τον προστάτη Ακάδημο ή Εκάδημο) και για τον λόγο αυτό ο Πλάτωνας αποφάσισε να ονομάσει και τη σχολή του Ακαδημία. Σύμφωνα με διάφορες πηγές, λέγεται ότι η σχολή διέθετε σε κάποιο χώρο της ένα ιερό το οποίο ήταν αφιερωμένο στις 3 Μούσες και ίσως να αποτελέσει και το επίκεντρο της διδακτικής δράσης του Πλάτωνα. Αργότερα, τοποθετήθηκαν εκεί αγάλματα των Μουσών από τον Σπέυσιππο, ενώ μετέπειτα τοποθετήθηκε μία προτομή του ίδιου του Πλάτωνα, από κάποιον θαυμαστή του καταγόμενο από την Περσία.

Η σχολή λειτούργησε για τρεις αιώνες και μεγάλο ενδιαφέρον προκαλεί τόσο το πρόγραμμα διδασκαλίας, όσο και οι προσωπικότητες που δίδαξαν εκεί. Όσον αφορά το πρόγραμμα και τα μαθήματα που διδάσκονταν εκεί, αυτά ήταν παρόμοια με εκείνα που ο Πλάτωνας ορίζει ως ιδανική παιδεία στο έργο του «Πολιτεία». Ειδικότερα, ιδιαίτερη έμφαση δινόταν στα μαθηματικά. Θεωρούνταν μία από τις πιο απαραίτητες βάσεις και γνώσεις που έπρεπε να κατέχει ο κάθε μαθητής, ενώ ταυτόχρονα αποτελούσαν την καταλληλότερη προετοιμασία για τη διδασκαλία της *διαλεκτικής*. Ήταν η μέθοδος που υιοθέτησε ο Πλάτωνας από τον προγενέστερο φιλόσοφο και δάσκαλό του, Σωκράτη. Δινόταν τόσο μεγάλη βαρύτητα σε αυτό το μάθημα, που στην είσοδο της Ακαδημίας υπήρχε η επιγραφή «*ἀγεωμέτρητος μηδεις εἰσίτω*» που σήμαινε ότι όποιος άνθρωπος δεν γνώριζε από μαθηματικά, δεν μπορούσε να θεωρηθεί μαθητής ή δάσκαλος στην σχολή. Η διδασκαλία πέρα από την εκμάθηση αυτών των δύο αντικειμένων, περιελάμβανε όλους τους κλάδους της φιλοσοφίας, τις φυσικές επιστήμες, την αστρονομία, την πολιτική θεωρία, τη μουσική. Παράλληλα, υπήρχε μεγάλη ποικιλία κατευθύνσεων με σκοπό την ύπαρξη ελευθερίας βούλησης και πνεύματος. Σχετικά με τη φιλοσοφία που λειτουργούσε η σχολή, από τον 3^ο αιώνα και έπειτα, υιοθέτησε μια σκεπτικιστική η οποία οδήγησε την Ακαδημία σε σύγκρουση με αντίπαλες σχολές λόγω διαφορετικών νοοτροπιών.

Παρά το γεγονός αυτό, κατάφερε να γνωρίσει ιδιαίτερη μεγάλη ακμή και να αναγνωριστεί ακόμα και πέρα σύνορα της πόλης, σε όλη την οικουμένη, επιτυγχάνοντας έτσι να προσελκύσει τα πλήθη και να μαθητεύσουν σε αυτή προσωπικότητα από κάθε γωνιά του κόσμου.

Όσον αφορά τα άτομα που πέρασαν από την Ακαδημία του Πλάτωνα είτε ως μαθητές, είτε ως διδάσκοντες, είτε ακόμα και σαν ένας συνδυασμός, ήταν εξέχοντα ονόματα που έμειναν επίσης γνωστά στην ιστορία. Χαρακτηριστικά ονόματα ήταν μερικοί από τους σπουδαιότερους φιλοσόφους και επιστήμονες της ύστερης κλασσικής και της ελληνιστικής περιόδου, όπως ο *Αριστοτέλης*, που ήταν ο διασημότερος όλων, ο *Ξενοκράτης*, ο *Εύδοξος* ο *Κνίδιος*, ο *Πολέμων*, ο *Αρκεσίλαος*, ο *Καρνεάδης*, ο *Φίλων* ο *Λαρισαίος* και ο *Χαρμάδας*. Μαθητές, επίσης, στη σχολή ήταν ο ανιψιός και διάδοχος του Αριστοτέλη ο *Σπεύσιππος*, ο *Ξενοκράτης*, ο *Φίλιππος* από τον *Οπούντα*, καθώς και ο πασίγνωστος *Ρωμαίος* ρήτορας *Κικέρων* αλλά και άλλοι σημαντικοί φιλόσοφοι. (*Ακαδημία Πλάτωνος, Ακαδημία*). Κατά το 86 π.Χ. και πιο συγκεκριμένα κατά τη διάρκεια του Μιθριδατικού πολέμου, ρωμαϊκά στρατεύματα του στρατηγού Σύλλα, κατέστρεψαν σε μεγάλο το άλσος και τον ευρύτερο χώρο της σχολής και διακόπηκε η φιλοσοφική δραστηριότητα της Ακαδημίας. Από εκείνη την στιγμή έως και το τέλος του αρχαίου κόσμου, η πλατωνική φιλοσοφία δέσποζε στην Αθήνα και εκτελούνταν από τους επονομαζόμενους Πλατωνικούς διδασκάλους. Ο χώρος και η όλη περιοχή που αναπτύχθηκε η Ακαδημία, παρέμεινε ένας χώρος μνήμης και λατρείας μέχρι και τα χρόνια που έδρασαν οι τελευταίοι οι εκπρόσωποι του Πλατωνισμού στην Αθήνα κατά τον 6^ο αιώνα. (*Κοπιδάκης, et al, (2016), σελ.36*).

Εικόνα 9 Η Καθήμεια, Ακαδημία Πλάτωνος 380 μ.Χ. (πηγή: <https://akadimia-platonos.com>)

3.4 Η ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ, ΟΙ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΕΣ ΒΑΘΜΙΔΕΣ ΚΑΙ Η ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΟΥ ΠΛΑΤΩΝΑ

Ο Πλάτωνας ως φιλόσοφος δέχτηκε επιρροές από τον δάσκαλό του Σωκράτη. Με αυτές και τα βιώματά του, διαμόρφωσε τον πλατωνική παιδεία που εφαρμόστηκε και στην Ακαδημία του η οποία παρέμεινε γνωστή και διάσημη σε όλους του αιώνες. Πιο συγκεκριμένα, η παιδεία του Πλάτωνα έχει ως στόχο και απώτερο σκοπό την ηθική και πνευματική συγκρότηση του ατόμου. Πρεσβεύει την μέγιστη σημασία που έχει η σωστή ανατροφή και διαπαιδαγώγηση κάθε ατόμου από την πολύ νεαρή του ηλικία και την συμβολή-επίδραση που έχει στην μετέπειτα ζωή ενός ανθρώπου σε κάθε ηλικιακό στάδιο. Ο Πλάτωνας, όπως συνέβη και με τον φιλόσοφο Σωκράτη, λόγω κυρίως της μεγάλης απογοήτευσης που βίωσε από τους συμπολίτες του αλλά και την ίδια του την πόλη, εστίασε την παιδεία του στην διαμόρφωση ήθους και σεβασμού για κάθε άτομο. Αυτή η ιδανική διαπαιδαγώγηση, είναι καλύτερα εμφανής στο έργο του ιδίου, την «Πολιτεία» μέσω της οποίας περιγράφει την ιδανική πολιτεία, με τους ιδανικούς ανθρώπους και κοινωνία, αλλά και τον τρόπο δράσης τόσο σε ατομικό όσο και σε συλλογικό επίπεδο. Χάρη στην παιδεία που σκιαγραφείται ειδικά μέσω του έργου του, γίνεται προσπάθεια ώστε να τεθούν τα θεμέλια για μία ιδεώδη κοινωνία. Στοχεύει στο να αποκτή ο καθένας σωστή εκπαίδευση με απόρροια την διαμόρφωση της ανδρείας, της τιμής, της αφοσίωσης αλλά και να γεννάει η πολιτεία νομοταγής και φρόνιμους πολίτες. Αυτές είναι αξίες που χάρη στο συγκεκριμένο εκπαιδευτικό σύστημα, ο Πλάτωνας κατάφερε να κληροδοτήσει στις μεταγενέστερες κοινωνίες και να θέσει στόχους που κάθε πόλη και εκπαιδευτικοί προσπαθούν να μεταδώσουν στους μαθητές του, ώστε να γίνουν εξάριετοι άνθρωποι.

Όπως και ο Σωκράτης, έτσι και ο Πλάτωνας δημιούργησε ένα σύστημα διαπαιδαγώγησης το οποίο δεν έχει μόνο ως στόχο την ανάπτυξη και εξέλιξη των ηθικών αρετών και αξιών για κάθε πολίτη. Εστιάζει σε μεγάλο βαθμό και στην καθοδήγηση των νέων προς τη γνώση της αλήθειας και στην απόκτηση κριτικής σκέψης. Ο φιλόσοφος ήθελε να κάνει τους μαθητές τους ευσυνείδητους πολίτες, οι οποίοι δεν θα δέχονται ως δεδομένο και αλήθεια κάθε λεγόμενο που θα τους μεταφέρει κάποιος. Δεν θα απαρνιούνται, ακόμη, τις πεποιθήσεις τους εξαιτίας του φόβου τους απέναντι σε κάποιον ισχυρό ή λόγω έλλειψη θάρρους της γνώμης τους. Απαραίτητα εργαλεία για την επίτευξη αυτών των στόχων, είναι σαφώς η αγωγή και η παιδεία. Στην όλη θεωρία και δραστηριότητα του Πλάτωνα για την ιδανική παιδεία και πολιτεία, ταιριάζει η έμπρακτη εφαρμογή της διαλεκτικής. Είναι η μέθοδος που υιοθέτησε εκείνος από τον Σωκράτη, η οποία οδηγεί τον κόσμο στην εξερεύνηση και ανακάλυψη της αλήθειας, μέσω της άρνησης αποδοχής κάθε παραδεδεγμένης θεωρίας. Μέσω των ιδεών που έχει κάθε άνθρωπος και της επαναφοράς τους στο συνειδητό μέρος του μυαλού του,

επέρχεται η πολυπόθητη γνώση κάθε πράγματος και αλήθειας, η οποία βεβαίως είναι μία χρονοβόρα προσπάθεια και προσωπικός στόχος.

Θετικό στοιχείο και χαρακτηριστικό της πλατωνικής παιδείας, είναι η αναφορά στον γυναικείο πληθυσμό και ο εκτενής λόγος που γίνεται για την σημασία της εκπαίδευσης και μόρφωσης των γυναικών. Ο Πλάτωνας πιστεύει ακράδαντα πως και οι γυναίκες όπως και οι άντρες, έχουν αδιαμφισβήτητο το αναφαίρετο δικαίωμα στην εκπαίδευση και στην μόρφωση, χωρίς να αποτελούν εξαίρεση ή να είναι υποδεέστερες από τον ανδρικό πληθυσμό. Εξηγεί πως έχουν και εκείνες την έμφυτη ικανότητα για μάθηση και γνώση πραγμάτων και διαφόρων θεμάτων. Η κοινωνία δεν πρέπει να τους αφαιρεί το δικαίωμα στη μόρφωση, αλλά να μεριμνά για τον συνολικό γυναικείο πληθυσμό. Θεωρεί, επιπροσθέτως, ότι πρέπει να έχουν τη δυνατότητα να συμμετέχουν στα κοινά της πόλης του και να υπάρχει ελευθερία βούλησης, λόγου και έκφρασης για κάθε ζήτημα στην κοινωνία. Συνεπώς, λόγω της συγκεκριμένης ιδιοσυγκρασίας και νοοτροπίας που είχε, μερίμνησε ώστε η πλατωνική παιδεία να ξεχωρίζει και έτσι να έχουν δικαίωμα στη μάθηση και οι γυναίκες και οι άνδρες, λαμβάνοντας ομοιόμορφη αγωγή. Επισημαίνει βέβαια ότι οι άνδρες, ιδίως λόγω της αρρενωπής και πιο σκληρής φύσης και σωματικής τους διάπλασης, είναι ενδεχομένως πιο ικανοί σε ορισμένα πράγματα και δεξιότητες συγκριτικά με την γυναικεία φύση, όπως πχ. στην αντοχή και στη σωματική πάλη. Η διάκρισή του, βέβαια, δεν έχει σε καμία περίπτωση σκοπό να υποβιβάσει το γυναικείο φύλο και να το καταστήσει υποδεέστερο στοχοποιώντας το, λόγω της διαφορετικής σωματικής διάπλασης. Αντίθετα, ο Πλάτωνας πιστεύει στην ευφυΐα και στην δυνατότητα μάθησης κάθε γυναίκας, γι' αυτό και προασπίζεται τα μαθησιακά τους δικαιώματα.

Σημαντικό χαρακτηριστικό της παιδείας και του εκπαιδευτικού συστήματος που άφησε πίσω του ο Πλάτωνας και που οι κοινωνίες υιοθέτησαν για την καλύτερη και πιο εύρυθμη μόρφωση και εκπαίδευση των γόνων τους, είναι η βασική και λεπτομερής διάκριση των εκπαιδευτικών βαθμίδων του. Η κατηγοριοποίηση των βαθμίδων είχε ως κύριο στόχο την πρόσβαση στην αγωγή, στην εκπαίδευση και στη μόρφωση όλων των ανθρώπων, από την πρώτη κιόλας στιγμή της γέννησής τους μέχρι και τα πρώτα χρόνια της ενηλικίωσης. Αυτό συνέβαινε καθώς ο φιλόσοφος πίστευε πως το δικαίωμα στην γνώση είναι για όλους και πως από πολύ νέοι, όλοι οι άνθρωποι πρέπει να μορφώνονται, για να γίνουν εξαιρετικοί άνθρωποι. Πίστευε πως πρέπει να είναι καλλιεργημένοι, με αρετές και ηθικές αξίες, αλλά και σοβαροί, νομοταγείς και φιλότιμοι πολίτες. Η διάκριση των εκπαιδευτικών αυτών βαθμίδων, είναι καλύτερα εμφανής στο έργο του ίδιου «Νόμοι», όπου παρατίθεται το ιδανικό εκπαιδευτικό σύστημα. Στο έργο αυτό, ο φιλόσοφος διακρίνει με γνώμονα

την ηλικία κάθε ατόμου, την αντίστοιχη εκπαίδευση που πρέπει να λάβει. Την διακρίνει έτσι σε α) προσχολική, β) στοιχειώδη, γ) μέση και δ) ανώτερη. Αναλυτικότερα:

Α' ΒΑΘΜΙΔΑ:

Περιλαμβάνει τις ηλικίες από τη γέννηση ενός παιδιού μέχρι τα τρία έτη. Δίνεται βαρύτητα και φροντίδα από τους επόπτες/-τριες στη σωματική και ψυχική-συναισθηματική καλλιέργεια του παιδιού, κατά την οποία εξασκούν την κινησιολογία του σώματός του, η προσοχή εστιάζεται στα διάφορα ερεθίσματα που πρέπει να δέχεται ένα παιδί και στην διαμόρφωση του ψυχικού του κόσμου. Ιδιαίτερα σημαντικός είναι και ο ρόλος των γονιών κι η συμμετοχή τους στη διαπαιδαγώγηση των τέκνων τους.

Β' ΒΑΘΜΙΔΑ:

Περιλαμβάνει τις ηλικίες από τα τρία μέχρι τα έξι έτη. Αγόρια και κορίτσια διαπαιδαγωγούνται μαζί, με σκοπό να αποκτηθούν καλές συνήθειες μέσω των διάφορων παιχνιδιών. Σε αυτή την ηλικιακή φάση, κοντά στα παιδιά τοποθετούνται ειδικοί, συνήθως γυναίκες που ονομάζονται νομοφύλακες, οι οποίες εποπτεύουν τις τροφούς.

Γ' ΒΑΘΜΙΔΑ:

Περιλαμβάνει τις ηλικίες από τα έξι μέχρι τα δέκα έτη. Εδώ τα αγόρια και τα κορίτσια διαχωρίζονται, λαμβάνοντας όμως την ίδια εκπαίδευση. Η διαπαιδαγώγηση σε αυτό το στάδιο επικεντρώνεται στη εκμάθηση της φυσικής αγωγής και γυμναστικής (ασκήσεις, πάλη, χορός) αλλά και της μουσικής (ρυθμός, μελωδίες, προσεγμένα ποιήματα με ηθικό περιεχόμενο).

Δ' ΒΑΘΜΙΔΑ:

Περιλαμβάνει τις ηλικίες από τα δέκα μέχρι τα δεκατρία έτη. Ξεκινάει η πιο θεωρητική και εγκύκλια παιδεία, χωρίς όμως να παραμερίζεται η σωματική. Διδάσκεται η γραφή, η ανάγνωση από προσεγμένα κείμενα ηθικοπλαστικού χαρακτήρα και δίνεται έμφαση στα μαθηματικά (αριθμητική, στερεομετρία, αστρονομία.)

Ε' ΒΑΘΜΙΔΑ:

Περιλαμβάνει τις ηλικίες από τα δεκατρία μέχρι τα δεκαοχτώ έτη. Σε αυτή την βαθμίδα εκπαίδευσης συνεχίζουν οι καλύτεροι μαθητές με συστηματική και πιο δύσκολη διδασκαλία της μουσικής, της γυμναστικής με πιο απαιτητικές ασκήσεις, μαθηματικά ανωτέρου επιπέδου,

φιλοσοφία και λογοτεχνία. Εδώ ξεκινά η μελέτη της θρησκείας, με αυστηρές τιμωρίες στους ασεβείς.

ΣΤ' ΒΑΘΜΙΔΑ:

Περιλαμβάνει τις ηλικίες από τα δεκαοχτώ μέχρι τα είκοσι έτη. Είναι η τελευταία εκπαιδευτική βαθμίδα και σε αυτήν εκτελείται η στρατιωτική θητεία.

Μετέπειτα, βρίσκεται η ανώτερη εκπαίδευση και είναι αυτή των Φυλάκων και των Φιλοσόφων-Βασιλέων, την οποία ακολουθούσαν όσοι είχαν ξεχωρίσει λόγω της εξέχουσας προόδου τους. Εδώ τίθεται ως ζήτημα η ικανότητα κριτικής σκέψης και κατανόησης αυτοτελών και συλλογικών πραγμάτων, ιδεών και νοημάτων. Όπως και σε κάθε βαθμίδα, δίνεται και στην ανώτερη εκπαίδευση βαρύτητα στην απόκτηση και εξέλιξη αρετών, ηθών, αξιών, ανδρείας κλπ. Από τα είκοσι έτη, με τη λήξη της στρατιωτικής θητείας και έως τα τριάντα έτη, υπάρχει η ασχολία με τη γυμναστική και τις επιστήμες (αριθμητική, γεωμετρία, στερεομετρία, αρμονική). Από τα τριάντα μέχρι τα τριανταπέντε γίνεται εντατική μελέτη της διαλεκτικής και της φιλοσοφίας για αναζήτηση βαθύτερων νοημάτων. Από τότε μέχρι τα πενήντα έτη, ταυτόχρονα με την διδασκαλία των παραπάνω, υπάρχει η δυνατότητα απόκτησης πολιτικού ή διοικητικού αξιώματος. Με αυτή την εκπαίδευση και μόρφωση είναι κατάλληλος κανείς να θεωρηθεί ιδανικός πολίτης και άξιος ηγέτης και κυβερνήτης για την ιδανική πολιτεία. (Παλάζη, 2018).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

4.1 ΠΑΙΔΕΙΑ

Αδιαμφισβήτητα, η παιδεία είναι ένα από τα σημαντικότερα αγαθά που πρέπει να διαθέτει κάθε πολιτεία. Χάρη σε αυτή οι κοινωνίες μπορούν να εξελιχθούν, να αναπτυχθούν, να αναβαθμιστούν και σαφώς να «γεννούν» ενάρετους και εξέχοντες πολίτες. Η εκπαίδευση στην αρχαιότητα παρουσιάζει ιδιαιτερότητες και χαρακτηριστικά που στην σημερινή έννοια της παιδείας συνεχίζουν να υπάρχουν, όπως πχ. η εκμάθηση όσο το δυνατόν περισσότερων πραγμάτων, δεξιοτήτων, ικανοτήτων. Παράλληλα, η εκπαιδευτική διαδικασία επικεντρώνεται στην απόκτηση ηθικών αξιών, αρετών αλλά και στην ευρύτερη πνευματική, ψυχική και συναισθηματική καλλιέργεια του ατόμου. Κάθε κοινωνία οφείλει να έχει ολοκληρωμένους και πλήρεις πολίτες οι οποίοι θα συνδυάζουν την πνευματική ανύψωση με τις πρακτικές δεξιότητες. Η εκπαίδευση τότε και η εκπαίδευση σήμερα, παρουσιάζουν όμως και κάποιες διαφοροποιήσεις, όπως πχ. η εξαφάνιση του τρίπτυχου γραμματιστή-κιθαριστή-παιδοτρίβη. Παράλληλα, η σημερινή μορφή της εκπαίδευσης έχει διευρυνθεί, χάρη στα μεγάλα τεχνολογικά επιτεύγματα και τη γενικότερη συμβολή της τεχνολογίας η οποία έχει διευκολύνει τον τρόπο διδασκαλίας, κάτι το οποίο στην αρχαιότητα δεν υπήρχε. Ακόμη, τα εκπαιδευτικά μέσα έχουν διαφοροποιηθεί εντελώς. Παλιά τα παιδιά έγραφαν πάνω σε πάπυρους αλλά χάραζαν και σε πλάκες, ενώ σήμερα το χαρτί και η πληθώρα των τεχνολογικών εργαλείων αποτελούν καινοτομία. Σίγουρα μέσα από τα παραπάνω στοιχεία φαίνεται η ανθρώπινη ευφυΐα που οδήγησε σε μέγιστη εξέλιξη, αλλά το δεδομένο είναι πως η παιδεία της αρχαιότητας έθεσε τις βάσεις και έχτισε τα θεμέλια πάνω στα οποία βασίστηκε η σημερινή παιδεία. Οι στόχοι περί συνεχόμενης μάθησης, απόκτησης γνώσεων αλλά και διαμόρφωσης ηθικού χαρακτήρα οπλισμένο με αξίες, είναι χαρακτηριστικά που παραμένουν ανεξίτηλα στο χρόνο.

4.2 ΣΩΚΡΑΤΗΣ ΚΑΙ ΠΛΑΤΩΝΑΣ

Το άκουσμα και μόνο των ονομάτων του Σωκράτη και του Πλάτωνα, προκαλεί δέος και θαυμασμό σε κάθε άνθρωπο. Οι δύο φιλόσοφοι όχι μόνο αποτελούν εξέχουσες και σημαντικές προσωπικότητες της εποχής τους, αλλά παραμένουν έως και σήμερα δύο άνθρωποι που άλλαξαν τον κόσμο. Προκάλεσαν μεγάλες αλλαγές στην ανθρωπότητα χάρη στον ακέραιο και αναλλοίωτο

χαρακτήρα τους, αλλάζοντας τον τρόπο που ο κόσμος σκεφτόταν, αντιμετώπιζε καταστάσεις ή τον συνάνθρωπό του, ακόμη και το πως έβλεπε κανείς τον ίδιο του τον εαυτό. Η διαφορετικότητά τους ήταν αυτή που τους έκανε να παραμείνουν πρότυπα και παραδείγματα προς μίμηση για κάθε άνθρωπο και κάθε κοινωνία. Προσπάθησαν να κάνουν κάθε άτομο να πορεύεται να όλες τις αρετές και να ενισχύσουν την ατομικότητα με στόχο την προσωπική εξέλιξη, αλλά και τη συλλογικότητα με στόχο την ενίσχυση του ομαδικού πνεύματος.

Άλλαξαν τον κόσμο της παιδείας με την προώθηση της σημασίας του να μπορεί κανείς να διατηρεί την ακεραιότητά του και στις πιο δύσκολες καταστάσεις και δεν έμειναν στην στείρα εκπαίδευση γνώσεων. Αυτό είναι ένα ισχυρό στοιχείο που κατάφεραν να διατηρήσουν στην εποχή τους, αλλά και να μεταδώσουν στις μεταγενέστερες κοινωνίες και γενιές. Το γεγονός αυτό μπορεί από μόνο του να οριστεί ως προσωπική επιτυχία ζωής. Να μπορεί δηλαδή κανείς μετά από τόσους αιώνες να έχει βάλει το δικό του λιθαράκι στην βελτίωση της προσωπικότητας κάθε ατόμου αλλά και μιας ολόκληρης κοινωνίας. Η επιτυχία αυτή ήταν που έκανε και τους δύο και ιδιαίτερα τον Σωκράτη, να αποκτήσουν πληθώρα εχθρών. Η διαφορά βέβαια είναι πως ο ακέραιος χαρακτήρας και το θάρρος της γνώμης του, στοίχισε στον Σωκράτη την ίδια του τη ζωή. Ο Πλάτωνας μπορεί να κινδύνεψε λόγω της καλοσύνης και της αλληλεγγύης του, αλλά απεβίωσε ήσυχος στην κατοικία του σε ηλικία 80 ετών. Σε κάθε περίπτωση και οι δύο φιλόσοφοι δεν φοβήθηκαν ακόμη και όταν βρέθηκαν ένα βήμα πριν το θάνατο. Αποτελούν πρότυπο για το ότι ακόμη και στις πιο δύσκολες καταστάσεις, κανένας άνθρωπος δεν πρέπει να χάνει τον χαρακτήρα του και τη μοναδικότητά του. Αντίθετα, πρέπει να παραμένει θαρραλέος με σθένος, δύναμη ψυχής και ακεραιότητα ακόμη και αν δεν είναι αποδεκτός, παρά να πλάθει τον χαρακτήρα του με βάση την κατάσταση που βιώνει οποτεδήποτε.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Πρασινιώ Ψώρα, (2006), Η Ιστορία της εκπαίδευσης στην Ελλάδα, <https://www.pedia.gr/edu/histg.html>, τελευταία πρόσβαση 13/02/2020.
2. Φωτεινή Ζέρβα, (15/09/2014), Η εκπαίδευση τον 5ο αιώνα π.Χ. – Ο δάσκαλος στα κλασικά χρόνια, <https://tvxs.gr/news/paideia/i-ekpaideysi-ton-5o-aiona-px-%E2%80%93-o-daskalos-sta-klasika-xronia>, τελευταία πρόσβαση 13/02/2020.
3. Αβερράνδος, (02/09/2011), Το Σχολείο από την Αρχαία Αθήνα, Σπάρτη, Κρήτη έως σήμερα, <https://teteleste.wordpress.com/2011/09/02/to-sxoleio-archaia-athina-sparti-kriti>, τελευταία πρόσβαση 16/02/2020.
4. Keeley Fisher, Jade Heffington, Samantha Pompey and Kaitlin Snay, ANCIENT GREEK EDUCATION, <https://ancientgreekwebsite.weebly.com/education.html>, τελευταία πρόσβαση 16/02/2020.
5. Αντικλείδι, (06/11/2017), Το παιδί κι η ανατροφή του στην Αρχαία Ελλάδα, <https://tvxs.gr/news/paideia/paidi-ki-i-anatrofi-toy-stin-archaia-ellada>, τελευταία πρόσβαση 18/02/2020.
6. Βερόγκου Μαρία, (15/04/2013), Η ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΣΤΗΝ ΑΡΧΑΙΑ ΑΘΗΝΑ, <https://schoolpress.sch.gr/istoriomnemes/η-εκπαιδευση-στην-archaia-athina/>, τελευταία πρόσβαση 18/02/2020.
7. (Δεκέμβριος 2014), Η αγωγή των νέων στην Αρχαία Αθήνα, http://archaia-ellada.blogspot.com/2014/12/blog-post_45.html, τελευταία πρόσβαση 25/02/2020.
8. Αντικλείδι, (06/11/2017), Το παιδί κι η ανατροφή του στην Αρχαία Ελλάδα, <https://tvxs.gr/news/paideia/paidi-ki-i-anatrofi-toy-stin-archaia-ellada>, τελευταία πρόσβαση 25/02/2020.
9. Γαλάνη Αλεξάνδρα, Το σχολείο στην Αρχαία Ελλάδα, <https://www.slideshare.net/alexadra71/to-sxoleio-sthn-archaia-ellada>, τελευταία πρόσβαση 27/02/2020.
10. ΜΗΧΑΝΗ ΤΟΥ ΧΡΟΝΟΥ, Μηχανή του Χρόνου, Η διαπαιδαγώγηση των νέων στην Αρχαία Ελλάδα, <https://www.news247.gr/mixani-tou-xronou/michani-toy-chronoy-i-diapaidagogisi-ton-neon-stin-archaia-ellada.6373450.html>, τελευταία πρόσβαση 27/02/2020.

11. Η Χαρά του Παιδιού, (25/05/2017), Πως εκπαιδεύονταν τα παιδιά στην αρχαία Ελλάδα;, <https://charapaidiou.com/?p=2195>, τελευταία πρόσβαση 30/02/2020.
12. GREEKTOYS, (09/14/2015), Μία μέρα στο σχολείο στην Αρχαία Ελλάδα, https://greektoys.org/2015/09/14/greektoys_education_ancient_greece/, 03/03/2020.
13. Γαλάνη Αλεξάνδρα, Το σχολείο στην Αρχαία Ελλάδα, <https://www.slideshare.net/alexadra71/to-sxoleio-sthn-arxaia-ellada>, τελευταία πρόσβαση 03/03/2020.
14. Αντικλείδι, (06/11/2017), Το παιδί κι η ανατροφή του στην Αρχαία Ελλάδα [,https://tvxs.gr/news/paideia/paidi-ki-i-anatrofi-toy-stin-arxaia-ellada](https://tvxs.gr/news/paideia/paidi-ki-i-anatrofi-toy-stin-arxaia-ellada), τελευταία πρόσβαση 06/03/2020.
15. Β. Κάλφας και Γ. Ζωγραφίδης, Τι είναι η σοφιστική κίνηση;, http://www.greek-language.gr/digitalResources/ancient_greek/history/filosofia/page_034.html, τελευταία πρόσβαση 07/03/2020.
16. 18^ο Δημοτικό Σχολείο Ρόδου, Το παιδί στην Αρχαία Ελλάδα, <http://18dim-rodou.dod.sch.gr/?p=176>, τελευταία πρόσβαση 07/03/2020.
17. Αντικλείδι, (06/11/2017), Το παιδί κι η ανατροφή του στην Αρχαία Ελλάδα [,https://tvxs.gr/news/paideia/paidi-ki-i-anatrofi-toy-stin-arxaia-ellada](https://tvxs.gr/news/paideia/paidi-ki-i-anatrofi-toy-stin-arxaia-ellada), τελευταία πρόσβαση 10/03/2020.
18. ΜΗΧΑΝΗ ΤΟΥ ΧΡΟΝΟΥ, Η διαπαιδαγώγηση των νέων στην Αρχαία Ελλάδα, <https://www.news247.gr/mixani-tou-xronou/michani-toy-chronoy-i-diapaidagogisi-ton-neon-stin-archaia-ellada.6373450.html>, τελευταία πρόσβαση 15/03/2020.
19. Αβερράνδος, (02/09/2011), Το Σχολείο από την Αρχαία Αθήνα, Σπάρτη, Κρήτη έως σήμερα, <https://teteleste.wordpress.com/2011/09/02/to-sxoleio-arxaia-athina-sparti-kriti>, τελευταία πρόσβαση 15/03/2020.
20. Η Χαρά του Παιδιού, (25/05/2017), Πως εκπαιδεύονταν τα παιδιά στην αρχαία Ελλάδα;, <https://charapaidiou.com/?p=2195>, τελευταία πρόσβαση 22/03/2020.
21. ΜΗΧΑΝΗ ΤΟΥ ΧΡΟΝΟΥ, Η διαπαιδαγώγηση των νέων στην Αρχαία Ελλάδα, <https://www.mixanitouxronou.gr/i-diapedagogisi-ton-neon-stin-archea-ellada-stin-sparti-i-nei-skotonan-ilotes-stin-kriptia-ke-stin-kriti-tous-apigagan-megaliteri-antres-me-tin-atipi-sigkatathesi-tis-ikogenias/>, τελευταία πρόσβαση 27/03/2020.
22. (12/10/2017), Η Εκπαίδευση στην Αρχαία Αθήνα και Σπάρτη, <https://educadvisor.gr/2011-10-11-10-49-30-372/20157-i-ekpaideysi-stin-arxaia-athina-kai-sparti>, τελευταία πρόσβαση 05/04/2020.

23. ΧΕΙΛΩΝ, (13/02/2013), Η θέση της γυναίκας στην αρχαία Σπάρτη, <https://chilonas.com/2013/02/13/httpwp-mep1op6y-kf-2/>, τελευταία πρόσβαση 05/04/2020.
24. (01/06/2018), Πως ήταν η ανατροφή και η "διαγωγή" των παιδιών στην Αρχαία Σπάρτη, <https://www.iellada.gr/istoria/pos-itan-i-anatrofi-kai-i-diagogi-ton-paidion-stin-arhaia-sparti>, τελευταία πρόσβαση 06/04/2020.
25. ΚΟΠΙΔΑΚΗΣ Ζ. Μ., ΠΑΤΡΙΚΙΟΥ Ε., ΛΥΠΟΥΡΛΗΣ Δ. Δ., ΜΩΡΑΙΤΟΥ Δ., (Αύγουστος 2016), *ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ Γ' ΓΕΝΙΚΟΥ ΛΥΚΕΙΟΥ ΘΕΩΡΗΤΙΚΗ ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ (ΠΛΑΤΩΝ - ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ)*, εκδόσεις: ΟΕΔΒ (ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΥ), ΥΠ. ΠΑΙΔΕΙΑΣ- ΙΤΥΕ ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ, (σελ. 25), τελευταία πρόσβαση 15/04/2020.
26. Η Εγκυκλοπαίδεια του Πλάτωνα – Γυμνάσιο, Σοφιστική Κίνηση, <http://n1.intelibility.com/ime/gymnasium/?p=lemma&id=98&lang=1>, τελευταία πρόσβαση 15/04/2020.
27. (12/11/2018), Η φιλοσοφία του Σωκράτη (469-399 π.Χ.), <https://www.psychografimata.com/i-filosofia-tou-sokrati-469-399-p-ch/>, τελευταία πρόσβαση 22/04/2020.
28. ΚΟΠΙΔΑΚΗΣ Ζ. Μ., ΠΑΤΡΙΚΙΟΥ Ε., ΛΥΠΟΥΡΛΗΣ Δ. Δ., ΜΩΡΑΙΤΟΥ Δ., (Αύγουστος 2016), *ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ Γ' ΓΕΝΙΚΟΥ ΛΥΚΕΙΟΥ ΘΕΩΡΗΤΙΚΗ ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ (ΠΛΑΤΩΝ - ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ)*, εκδόσεις: ΟΕΔΒ (ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΥ), ΥΠ. ΠΑΙΔΕΙΑΣ- ΙΤΥΕ ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ, (σελ. 27-28), τελευταία πρόσβαση 22/04/2020.
29. (12/11/2018), Η φιλοσοφία του Σωκράτη (469-399 π.Χ.), <https://www.psychografimata.com/i-filosofia-tou-sokrati-469-399-p-ch/>, τελευταία πρόσβαση 22/04/2020.
30. Ξανθίππη, (07/03/2011), Η αδικημένη ΞΑΝΘΙΠΠΗ του ΣΩΚΡΑΤΗ, <http://ta-syka-syka.blogspot.com/2011/03/h.html>, τελευταία πρόσβαση 25/04/2020.
31. ΚΟΠΙΔΑΚΗΣ Ζ. Μ., ΠΑΤΡΙΚΙΟΥ Ε., ΛΥΠΟΥΡΛΗΣ Δ. Δ., ΜΩΡΑΙΤΟΥ Δ., (Αύγουστος 2016), *ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ Γ' ΓΕΝΙΚΟΥ ΛΥΚΕΙΟΥ ΘΕΩΡΗΤΙΚΗ ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ (ΠΛΑΤΩΝ - ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ)*, εκδόσεις: ΟΕΔΒ (ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΥ), ΥΠ. ΠΑΙΔΕΙΑΣ- ΙΤΥΕ ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ, (σελ. 28), τελευταία πρόσβαση 25/04/2020.

32. (12/11/2018), Η φιλοσοφία του Σωκράτη (469-399 π.Χ.),
<https://www.psychografimata.com/i-filosofia-tou-sokrati-469-399-p-ch/>, τελευταία πρόσβαση 25/04/2020.
33. Μάγδα Χατζηστρατή, (31/03/2017), Εν οίδα, ότι ουδέν οίδα,
https://www.huffingtonpost.gr/magda-hatzistrati/-_10849_b_15644922.html, τελευταία πρόσβαση 27/04/2020.
34. ΚΟΠΙΔΑΚΗΣ Ζ. Μ., ΠΑΤΡΙΚΙΟΥ Ε., ΛΥΠΟΥΡΛΗΣ Δ. Δ., ΜΩΡΑΙΤΟΥ Δ., (Αύγουστος 2016), *ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ Γ' ΓΕΝΙΚΟΥ ΛΥΚΕΙΟΥ ΘΕΩΡΗΤΙΚΗ ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ (ΠΛΑΤΩΝ - ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ)*, εκδόσεις: ΟΕΔΒ (ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΥ), ΥΠ. ΠΑΙΔΕΙΑΣ- ΙΤΥΕ ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ, (σελ. 30), τελευταία πρόσβαση 30/04/2020.
35. ΑΡΧΑΙΩΝ ΤΟΠΟΣ, (05/11/2017), Το σωκρατικό δαιμόνιο,
<https://theancientwebgreece.wordpress.com//2017/11/05/το-σωκρατικό-δαιμόνιο/>, τελευταία πρόσβαση 10/07/2020.
36. ΘΕΟΔΩΡΟΣ Δ. ΒΑΒΙΤΣΑΣ, (15/03/2019), Ο Σωκράτης και η Φιλοσοφία,
<https://www.tameteora.gr/aporseis-sxolia/aporseis/254010/o-swakratēs-kai-η-φιλοσοφία/>, τελευταία πρόσβαση 10/07/2020.
37. Εναλλακτική Δράση, Ο Σωκράτης και η Διδασκαλία της Αφυπνίσεως,
<https://enallaktikidراسi.com/2013/07/o-sokratis-kai-i-didaskalia-tis-afypniseos/>, τελευταία πρόσβαση 10/07/2020.
38. ΚΟΠΙΔΑΚΗΣ Ζ. Μ., ΠΑΤΡΙΚΙΟΥ Ε., ΛΥΠΟΥΡΛΗΣ Δ. Δ., ΜΩΡΑΙΤΟΥ Δ., (Αύγουστος 2016), *ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ Γ' ΓΕΝΙΚΟΥ ΛΥΚΕΙΟΥ ΘΕΩΡΗΤΙΚΗ ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ (ΠΛΑΤΩΝ - ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ)*, εκδόσεις: ΟΕΔΒ (ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΥ), ΥΠ. ΠΑΙΔΕΙΑΣ- ΙΤΥΕ ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ, (σελ. 30-31), τελευταία πρόσβαση 13/07/2020.
39. ΚΟΠΙΔΑΚΗΣ Ζ. Μ., ΠΑΤΡΙΚΙΟΥ Ε., ΛΥΠΟΥΡΛΗΣ Δ. Δ., ΜΩΡΑΙΤΟΥ Δ., (Αύγουστος 2016), *ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ Γ' ΓΕΝΙΚΟΥ ΛΥΚΕΙΟΥ ΘΕΩΡΗΤΙΚΗ ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ (ΠΛΑΤΩΝ - ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ)*, εκδόσεις: ΟΕΔΒ (ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΥ), ΥΠ. ΠΑΙΔΕΙΑΣ- ΙΤΥΕ ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ, (σελ. 31), τελευταία πρόσβαση 14/07/2020.
40. ΚΟΠΙΔΑΚΗΣ Ζ. Μ., ΠΑΤΡΙΚΙΟΥ Ε., ΛΥΠΟΥΡΛΗΣ Δ. Δ., ΜΩΡΑΙΤΟΥ Δ., (Αύγουστος 2016), *ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ Γ' ΓΕΝΙΚΟΥ ΛΥΚΕΙΟΥ ΘΕΩΡΗΤΙΚΗ ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ*

ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ (ΠΛΑΤΩΝ - ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ), εκδόσεις: ΟΕΔΒ
(ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΥ), ΥΠ. ΠΑΙΔΕΙΑΣ- ΙΤΥΕ ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ, (σελ. 33-34), τελευταία πρόσβαση
14/07/2020.

41. (23/05/2011), Πλάτωνος Βιογραφία, <https://knossopolis.com/πλάτωνος-βιογραφία>,
τελευταία πρόσβαση 02/08/2020.
42. Γλυκοφρύδη-Λεοντίνη Α., Σακελλίου Χ., Λεοντίνη Ε., (Ιούνιος 2009), *Ανθολόγιο
Φιλοσοφικών Κειμένων Γ' Γυμνασίου*, εκδόσεις: ΜΕΤΑΙΧΜΙΟ, (σελ.58), τελευταία
πρόσβαση 16/08/2020.
43. (23/05/2011), Πλάτωνος Βιογραφία, <https://knossopolis.com/πλάτωνος-βιογραφία>,
τελευταία πρόσβαση 16/08/2020.
44. ΚΟΠΙΔΑΚΗΣ Ζ. Μ., ΠΑΤΡΙΚΙΟΥ Ε., ΛΥΠΟΥΡΛΗΣ Δ. Δ., ΜΩΡΑΙΤΟΥ Δ., (Αύγουστος
2016), *ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ Γ' ΓΕΝΙΚΟΥ ΛΥΚΕΙΟΥ ΘΕΩΡΗΤΙΚΗ ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ
ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ (ΠΛΑΤΩΝ - ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ)*, εκδόσεις: ΟΕΔΒ
(ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΥ), ΥΠ. ΠΑΙΔΕΙΑΣ- ΙΤΥΕ ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ, (σελ. 36), τελευταία πρόσβαση
17/08/2020.
45. Ακαδημία Πλάτωνος, Ακαδημία: η Φιλοσοφική σχολή του Πλάτωνος, [http://www.plato-
academy.gr/web/guest/academy/history](http://www.plato-academy.gr/web/guest/academy/history), τελευταία πρόσβαση 20/08/2020.
46. ΠΑΛΑΖΗ ΠΑΣΧΑΛΙΑ, (ΑΥΓΟΥΣΤΟΣ 2018), ΟΙ ΑΠΟΨΕΙΣ ΤΟΥ ΠΛΑΤΩΝΑ ΚΑΙ ΤΟΥ
ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΑΙΔΕΙΑ,
[dspace.uowm.gr/xmlui/bitstream/handle/123456789/1102/Παλάζη%20Πασχαλία.pdf?se-
quence=1&isAllowed=y](https://dspace.uowm.gr/xmlui/bitstream/handle/123456789/1102/Παλάζη%20Πασχαλία.pdf?sequence=1&isAllowed=y), τελευταία πρόσβαση 08/09/2020.